

Tidiga insatser och metoder för språkutveckling i den österbottniska specialpedagogiken

Maija Pelli & Saana Staaf

Magisteravhandling i specialpedagogik

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi

Vasa, 2023

Abstrakt

Författare (Efternamn, förnamn) Pelli, Maija & Staaf, Saana	Årtal 2023
Arbetets titel Tidiga insatser och metoder för språkutveckling i den österbottniska specialpedagogiken	
Opublicerad avhandling för kandidatexamen/magisterexamen i specialpedagogik Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	Sidantal (tot.) 54 (67)
Ev. projekt inom vilket arbetet gjorts	
<p>Referat</p> <p>Vi upplever att specialpedagogiken har otydliga ramar i jämförelse med den allmänna pedagogiska verksamheten. Denna avhandling har som målsättning att klargöra hur barn stöds i sin språkutveckling, samt ge en grundlig förståelse över hur stödet förverkligas i barnets vardag. Med denna avhandling skapar vi en sammanfattning över hur speciallärare inom småbarnspedagogiken arbetar inom språkutvecklingskontext.</p> <p>Syftet med avhandlingen är att undersöka och belysa olika metoder och kartläggningar som används av speciallärare inom småbarnspedagogiken för att stödja barns språkutveckling. Utgående från syftet formulerades tre forskningsfrågor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Hur kartlägger speciallärare barns språkliga färdigheter? 2. Hur tidigt görs insatser för att stödja utvecklingen av språkliga färdigheter? 3. Vilka insatser görs och vilka metoder används för att stödja barns språkutveckling? <p>Studiens resultat är att materialen och arbetssätten som specialläraren använder för tidigt ingripande och stöd för språkutvecklingen är mycket varierande och beror på barnets förmågor och behov. Kartläggningens funktion är att stöda planeringen och förverkligandet av stödåtgärder. Kartläggningar och observationer av barnens förmågor görs och detta är hur specialläraren utvärderar om stöd behövs och om det är tillräckligt. Stödjande av språk är något som är en naturlig del av såväl småbarnspedagogiken som förskolan. Det tidiga ingripandet sker genast det uttrycks en oro om barnets språkutveckling och i de allra flesta fall är det barnets lärare i daghemgruppen som uttrycker denna oro. Insatser och material som görs och används varierar starkt på vad målsättningen är för användningen av dem. Arbetet som specialläraren planerar och handleder är förebyggande till sin natur och innebär ofta ett tätt samarbete med alla professionella som barnet kommer i kontakt med.</p>	
<p>Sökord / indexord:</p> <p>Språkutveckling, tidigt ingripande, intervention kartläggning, småbarnspedagogik, förskolan, språkstimulerande, stödprocesser, språkliga färdigheter, insatser, arbetssätt, metoder.</p>	

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
1. Inledning	6
1.1 Bakgrund och val av ämne	8
1.2. Motiveringar för forskningen	9
1.3. Syfte och forskningsfrågor.....	10
1.4. Centrala begrepp.....	10
1.4.1 Språklig medvetenhet.....	10
1.4.2. Tidiga interventioner	11
2. Bakgrund och tidigare forskning	13
2.1. Styrdokument.....	13
2.2 Tidiga språkutvecklingen.....	14
2.2.1 Förväntad språklig medvetenhet	15
2.2.2 Språkutveckling som avviker	17
2.3. Kartläggning av språk.....	18
2.4. Arbetssätt för tidig intervention	19
2.4.1. Mångprofessionellt samarbete som tidig intervention	19
2.4.2. Smågruppsverksamhet	20
2.4.3. Språkmedveten vardagspedagogik.....	21
2.4.4. AKK som tidig intervention.....	22
3. Metod och datainsamling	24
3.1. Syfte och forskningsfrågor.....	24
3.2. Enkätundersökning.....	25
3.3. Enkätens utformning.....	26
3.4 Processbeskrivning.....	27
3.5. Följebrev och kontakten till respondenterna	28
3.6 Bortfall	29

3.7 Validitet och reliabilitet.....	30
3.8. Analysförfarande och dataframställning.....	30
3.9. Forskningsetisk reflektion	31
4. Resultat	33
4.1. Beskrivning av fältet.....	33
4.2. Hur kartlägger speciallärare barns språkliga färdigheter?	34
4.2.1. Kartläggningar och observationer	34
4.3. Hur tidigt görs insatser	35
4.3.1. Uttryckande av oro.....	36
4.3.2. Interventionens första steg	36
4.4. Insatser och metoder för att stöda språkutveckling.....	39
4.4.1 Konsultation som arbetssätt	39
4.4.2. Att ta beslut om stöd	41
4.4.3. Upplevelser av stödprocessen vid tidiga interventioner	42
4.4.4. Språkmaterial som används på fältet.....	43
4.4.5. Hur materialen väljs	45
4.4.6. Hur handleds fältet	46
4.5. Sammanfattning.....	47
5. Diskussion	49
5.1. Resultatdiskussion	49
5.2. Metoddiskussion	52
5.3. Avslutande reflektioner.....	52
5.4. Vidare forskning.....	54
Litteraturförteckning	55
Tabell 1	37
Tabell 2	38
Tabell 3	38
Tabell 4.....	40

Tabell 5	41
Tabell 6	43
Tabell 7	45
Tabell 8	46
Bilaga 1	60
Bilaga 2	61
Bilaga 3	62
Bilaga 4	65

1. Inledning

Lagen om småbarnspedagogik bestämmer ramarna som pedagogisk verksamhet skall verka innanför, och specifikt inom specialpedagogiken behandlar dessa lagar de strukturella funktionerna som finns till för att trygga ett barns stöd för inläring. (Lag om småbarnspedagogik, 2018/540). Diskursen inom pedagogik kretsar ofta kring att tidiga interventioner är det som leder till de effektivaste resultaten när man oroar sig för ett barns inläring och språkutveckling. Ju tidigare man kan implementera fungerande strategier för att hjälpa barnet, desto bättre. (Lohvansuu et al., 2021; Renblad & Brodin, 2014) Eftersom vikten av tidigare interventioner så ofta konstaterats vill vi med denna avhandling inte ta reda på vilken vikten av tidiga interventioner är. Vi vill istället forska i vilka interventionerna är samt ta reda på när man gör dem och på vilken bas specialläraren skriker till handling.

Vår tanke bakom denna avhandling kommer från våra egna arbetserfarenheter inom pedagogisk verksamhet; området är ytterst viktigt men samtidigt ändå sällan diskuterat när det kommer till vad som verkligen görs för att stödja barnen i språkutvecklingen. Vi ställde oss frågan: ”Vad är det första steget när man upptäcker ett behov i språkutvecklingen och inläringen?”.

I och med förnyandet av grunderna för planen för småbarnspedagogiken har småbarnspedagogiken fått stå i strålkastarljuset i Finland mer än vanligt under våren och därför är vår avhandling även ”rätt i tiden”. Dessutom upplever vi att informationen om vilka stödåtgärder och arbetssätt som finns tillgängliga och som används inte finns dokumenterade och detta skulle vi gärna vilja åtgärda, speciellt nu när småbarnspedagogiken blir allt mer aktuell.

De nationella grunderna för planen för småbarnspedagogik har genomgått en reform där man tagit fasta på barnets rätt till stöd för sin utveckling och inläring. Detta är en följd av lagförändringen som skett 2021 angående barnets rätt till stöd. Trestegsstödet som tidigare enbart omfattat förskolan och den grundläggande undervisningen finns nu även som del av småbarnspedagogiken. (Utbildningsstyrelsen, 2022) I skolans värld har trestegsstödet varit en naturlig del av den pedagogiska planeringen för en elevs skolgång. Trestegsstödet i Finland är ett sätt att trygga barns rätt till tidigt stöd i sin inläring och utveckling. Trestegsstödet delas in i det

allmänna, intensifierade samt särskilda stödet. Barn som behöver intensifierat kräver en extra insats för att inte halka efter i skolan eller har andra svårigheter som innebär att inläringen blir lidande. Det särskilda stödet är stödnivån efter det. Stödet kan innebära korta intensiva perioder eller mer långsiktigt stöd. (Sundqvist, 2021a; Sundqvist 2021b).

I och med lagändringarna som gjordes inom småbarnspedagogiken år 2018 (Finlex, Lagen om småbarnspedagogik 2018) och regeringsprogrammet 2019 som bland annat satt mycket fokus på utbildningspolitiken (OAJ, 2019) fastställdes att tillgången till personal som är yrkesutbildad inom småbarnspedagogiken skall tryggas genom hela landet. Det är däremot inte svårt att se att detta verkar vara ganska komplicerat att ordna. Om man utför en sökning på Hufvudstadsbladets hemsida och använder sökordet ”småbarnspedagogik” får man direkt upp otaliga träffar från de senaste åren och de flesta av träffarna är inte positiva.

I en artikel av Korkman (2023) publicerad av Hufvudstadsbladet diskuterar Korkman demonstrationerna som tidigt under våren 2023 hölls i Helsingfors där oroliga föräldrar bad om ändringar inom hur småbarnspedagogiken ordnas i Helsingfors stad. I samband med demonstrationen överräcktes enligt Korkman även en adress som krävde direkta åtgärder av stadens aktörer. (Korkman, 2023)

Dessutom var utbildning, och därför även småbarnspedagogik, ett ämne som väldigt intensivt diskuterades på många olika plan inför riksdagsvalet 2023. Peter Bucher diskuterar i sin artikel i Hufvudstadsbladet ämnen som engagerar de väljare som under slutspurten av regeringsvalskampanjen stannar och låter sig intervjuas om frågor som intresserar dem. Frågor om ”hur småbarnspedagogikens, skolans och utbildningens resurser skall räcka till” oroar många. (Bucher, 2023) Bland annat dessa faktum gör att småbarnspedagogiken är ett högst relevant ämne.

1.1 Bakgrund och val av ämne

Vid granskning av styrdokumenterna som reglerar förskolor och daghem hittar man de olika lärområdena som verksamheten skall bygga på för att främja alla barns utveckling. Dessa lärområden ska stödas i en grupp oavsett barnens eventuella funktionsvariationer och förmågor. Lärområdet ”Språkens rika värld” i de olika planerna klargör vad småbarnspedagogikens och förskolans uppgift är i relation till barns språkutveckling. (Utbildningsstyrelsen, 2022; Utbildningsstyrelsen, 2014).

Specialpedagogikens uppdrag är att finnas till så att pedagogisk verksamhet är möjligt för alla att utforskas. (Lag om småbarnspedagogik, 2018/540). Ur detta föds en naturlig fråga; vad gör en lärare för de barn som på grund av till exempel en funktionsvariation inte har den kognitiva förmågan som krävs för att skapa ett språk i samma takt som sina jämnåriga kamrater?

Vad betyder det i praktiken att specialpedagogikens uppdrag är att göra utforskande av språk tillgängligt för alla? I grunderna för planen för småbarnspedagogiken diskuteras också specialpedagogiken som ett stöd för den pedagogiska verksamheten i sig. Verksamheten och alla pedagogiska insatser styrs av barnets behov i sin inlärning men hur man rent konkret arbetar är inte specificerat. Grunderna för planen för småbarnspedagogiken tar i följd bara fram vilka skyldigheter en lärare har. Det vi i denna avhandling vill ta reda på är vad denna skyldighet mynnar ut i och hur barnets rättighet till rätt stöd tryggar språkutvecklingen. (Utbildningsstyrelsen, 2022; Utbildningsstyrelsen, 2014).

Det finns överlag heller ingen entydig bild på hur speciallärare i Finland arbetar. Arbetet är ensamt och individuellt och diskuteras ofta inte med andra utanför ens egna nätverk av kollegor. Småbarnspedagogisk verksamhet som helhet har sedan början sett på barns utveckling som något som skall ske inom specifika ramar för vad som är normalt. Men, vad är normalt, och ännu mer viktigt, är normalitet något att ha som en målsättning? (Pihlaja & Viitala, 2018)

1.2. Motiveringar för forskningen

Tomblin m.fl. (1997) och Norbury m.fl (2016) (refererad i Sandström, 2020) överlägger i en studie förekomsten av språkliga utmaningar hos barn i småbarnspedagogiken och menar att förekomsten ligger på cirka 7–10 %. Om man reflekterar vidare och samtidigt granskar Statistikcentralens data över antalet elever i förskolan som får intensifierat stöd kan man tydligt se att antalet elever har ökat och verkar öka varje år. Samma mönster märks också i statistik över det totala antalet elever i förskolan i Finland som har antingen intensifierat eller särskilt stöd. Det finns en stigande trend där fler och fler barn behöver och får stöd. (Statistikcentralen, 2020)

Det går att läsa nästan vilken forskning som språk som helst eller diskutera med vilken lärare som helst och med väldigt stor sannolikhet kommer alla vara relativt överens om att språket är ett av de viktigaste verktygen som människan skapar sin identitet med. Det är inte bara viktigt för framtida läsning och skrivning utan språket är byggstenar till hur vi förmedlar känslor och kan kommunicera våra tankar med andra. (Juhlin, 2009; Nurmilaakso & Välimäki, 2011) Att på lång sikt ha ett svagt språk påverkar inte bara hur vi talar eller om vi kan läsa och skriva, utan också hur vi kan kommunicera med andra och vara i växelverkan med andra i vår omgivning. Barn som i ung ålder upplever svårigheter i och med språkutvecklingen uppvisar oftare socio-emotionella utmaningar än barn som inte har språkliga utmaningar. Det är vanligt att dessa barn antingen internaliserar sina svårigheter, i form av ångest eller nedstämdhet eller handlar utåtagerande på grund av tidigare nämnda svårigheter. (Curtis et al., 2019)

Som vi tidigare har problematiserat har specialpedagogiken otydliga ramar i jämförelse med den allmänna pedagogiska verksamheten. Vi vill därför ta reda på och skapa en sammanfattning över hur speciallärare inom småbarnspedagogiken arbetar på daghem och förskolor. Detta gör vi för att få en grundlig förståelse över hur barnen stöds i sin språkutveckling och hur stödet sedan förverkligas i barnets vardag.

1.3. Syfte och forskningsfrågor

Syftet med avhandlingen är att undersöka och belysa olika metoder och kartläggningar som används av speciallärare inom småbarnspedagogiken för att stödja barns språkutveckling. Utgående från syftet formulerades tre forskningsfrågor:

1. Hur kartlägger speciallärare barns språkliga färdigheter?
2. Hur tidigt görs insatser för att stödja utvecklingen av språkliga färdigheter?
3. Vilka insatser görs och vilka metoder används för att stödja barns språkutveckling?

1.4. Centrala begrepp

I detta kapitel har vi samlat de centrala termerna man behöver för att på djupet kunna diskutera tidiga interventioner och språkutveckling.

1.4.1 Språklig medvetenhet

Språklig medvetenhet som process kräver en hel del förståelse som till exempel språklig mognad för att kunna uppmärksamma mönster och fonologiska likheter i språket (Fridolfsson, 2015). När en person kan använda språket på ett varierat sätt kallas detta att hen har språklig medvetenhet. Denna medvetenhet kan delas in i fonologisk, morfologisk, semantisk-pragmatisk och grammatisk medvetenhet. Barn med svag språkmedvetenhet har större risk att utveckla svårigheter och får i och med detta i ett senare skede ofta komplikationer med att lära sig läsa och skriva. (Fridolfsson, 2015; Juhlin, 2009; Nurmilaakso, 2011) Språklig medvetenhet är vad en individ har när hen självständigt tänker på sin språkanvändning och lägger märke till mönster i hur hen använder språk. (Nurmilaakso, 2011) Det sägs att barn som i förskolan har en god fonologisk medvetenhet har ett

slags försprång i att utveckla en god läs- och skrivförmåga. (Carlström, 2010)

1.4.2. Tidiga interventioner

Nationalencyklopedin beskriver intervention som följer: “inom medicinen vetenskapligt samlingsbegrepp som omfattar förebyggande eller behandlande åtgärder.” (Nationalencyklopedin, 2023). Begreppet tidig intervention handlar om att upptäcka problematik och ta fram fungerande stödåtgärder och strategier i ett tidigt skede av ett barns utveckling. (Region Uppsala, 2023) För att nu flytta över denna definition till finländsk kontext blir det naturligt att lyfta fram trestegsstödet. Att kunna förebygga och ta i beaktande barns olika behov kräver tidig intervention. Vårt trestegsstöd har som uppgift att agera som tidig intervention och kunna förebygga svårigheter som barn kan ha i sitt lärande. Trestegsstödet har sedan 2010 använts i de finländska skolorna och i augusti 2022 blev denna modell även ett faktum för småbarnspedagogiken. (Utbildningsstyrelsen, 2023 a; Vitka, 2016).

I en studie om tidiga interventioner som berörde barn med hörselskada, diskuterar Meinzen-Derr et al. (2011) att det i dessa barns fall har varit av ytterst stor vikt att få tidiga stödinsatser för att utveckla sätt att kommunicera. Detta har inneburit att man måste upptäcka behoven och stödja dem genast de upptäcks. Att upptäcka barnens behov och att kunna ta fram i vilka områden inom språket barnet har svårigheter är viktigt för att interventionen skall ha effekt. (Eberhart et al., 2017; Meinzen-Derr et al., 2011). Effekterna av tidiga interventioner kan alltså inte bestridas.

Utöver detta är språkutveckling hos barn mångfacetterad. De barn som har utmaningar i sin språkutveckling kan i någon mån hjälpas så att svårigheterna inte skall vara så synliga, men barnen presterar ändå “under kurvan” även fastän de inte längre fyller de officiella diagnostiseringskraven. (Curtis et al, 2019).

I språkutvecklingskontext ser man på tidiga interventioner som metoder som stöder språkutvecklingen. Avsikten med den tidiga interventionen är att försöka förhindra förseningar i språket eller minimera effekterna av att språket är försenat på grund av medfödda faktorer. (Alijoki,

2011) Pedagogens uppgift är att ständigt kommunicera med barnet och öva på samspel. Faktum är att alla barn som upplevs ha svårigheter med sitt språk behöver träna och handledas i sin utveckling på olika sätt. Att en pedagog som i barnets omgivning kan snappa upp de olika stunderna under dagen där man tränar på att vara i växelverkan kan vara till stor hjälp. Bara omklädning eller förflyttningar från en lek till en annan erbjuder en för barnet betydelsefull situation där hen får öva på att uttrycka vad hen vill och att lyssna på vad andra vill. (Alijoki, 2011; Heinämäki, 2000; Johansson, 2003).

2. Bakgrund och tidigare forskning

I vår avhandling vill vi föra fram de finländska förhållandena inom det specialpedagogiska fältet. Vad gör en speciallärare när hen möter ett barn med svårigheter i språket, vilka är de naturligaste första stegen att börja bearbeta utmaningarna och hur förs barnen vidare i sin utveckling? Vi redogör för de vanligaste och mest förekommande av interventioner och handlingsförfaranden för stödjande av språk som vi stött på i diskursen kring språkutveckling.

Vid närmare reflektion över våra källor hittar vi mycket information som talar om svenska förhållanden och vi är medvetna om att det mellan svensk och finsk terminologi kan finnas skillnader. Detta beaktas kontinuerligt i avhandlingen.

2.1. Styrdokument

“Förskoleundervisningen uppdrag är att stödja utvecklingen av barnens språkliga färdigheter från en allmän uppfattning om språkets betydelse mot en mera detaljerad förståelse av språkets strukturer och form.”. (Utbildningsstyrelsen, 2014) Förskolans verksamhet, till skillnad från småbarnspedagogikens, har i uppgift att väcka nyfikenhet för språk och dess olika delar. (Utbildningsstyrelsen, 2014) Uppgiften handlar inte om att lära sig språkets regelverk utan mer om att bygga på grundstenarna till det som behövs för att i ett senare skede lära sig att använda språkets olika regler. Centrala delar av barns lärande utvecklas mycket tidigt, oftast före skolåldern, och tiden när barnet befinner sig inom småbarnspedagogiken är en mycket intensiv tid i hans utveckling. (Utbildningsstyrelsen, 2022)

Småbarnspedagogikens grunder talar om sitt uppdrag i språkutvecklingen genom följande fras; *“... att stödja utvecklingen av barnens språkliga kunskaper och färdigheter samt deras språkliga identiteter”.* Den pedagogiska verksamheten skall kunna ge barnet en möjlighet att

utforska sitt språk på den nivå som för hen är begriplig och väcka intresset att utforska språket vidare. (Utbildningsstyrelsen, 2022).

Enligt utbildningsstyrelsen har alla barn rätt till pedagogisk verksamhet som finns där för att stödja och utveckla barnets färdigheter. Detta anförtror pedagogen med en skyldighet att agera enligt de anvisningar som finns utsatta för att trygga denna process. Detta görs genom att man i alla daghem och förskolor följer ”Grunderna för planen för småbarnspedagogik” och ”Grunderna för förskoleundervisningens läroplan” som den vedertagna normen på hur en kvalitativ pedagogik ska se ut och vilka värdegrunder den ska byggas på. Ytterligare ett steg man tar för att trygga barnets rätt till verksamhet är genom utarbetning av barnets plan för småbarnspedagogik. Utöver detta bygger man dessutom den pedagogiska verksamheten till något som stödjer alla barn. (Utbildningsstyrelsen, 2022)

2.2 Tidiga språkutvecklingen

Att vårt språk utvecklas i relation till andra runt oss är i dag allmän kunskap. Från att ett barn föds arbetar deras spegelceller för att härma mimik och ljud för att till slut landa i ett slags tal som senare utvecklas till en språk- och kommunikationshelhet. Språkutveckling och kommunikationsfärdigheter är en mångfacetterad process som föds ur samverkan mellan barnets relationer och de fysiska och psykiska miljöerna i barnets liv. Barnets neurologiska och kognitiva förmågor samt hens utgångsläge styr hur deltagande barnet är. Hur mycket hen talar och väljer att interagera leder i sin tur till ett beslut hos den vuxne om hur den agerar med barnet och hurudant samspel som skapas mellan dem. (Heinämäki, 2000; Korpijaakko-Huuhka & Launonen, 2009)

I barnets process för att bli en talande individ har tiden som barnet är i småbarnspedagogiken en stor inverkan. Småbarnspedagogiken är en av de arenorna där barnets grundläggande erfarenheter för den framtida språkanvändningen byggs. (Eberhart et al., 2017; Folkhälsan, 2022)

Växelverkan mellan förälder och barn i en god språkmiljö är ofta tillräckligt för att ett barn skall lära sig kommunicera. Barn lär sig kommunikation redan från det första årets kontakt och interaktion med sin förälder. (Curtis & et al, 2019) Det är ett faktum att språket är starkt bundet till växelverkan och därför är även de tidigaste metoderna för att träna språket bundna till att öva växelverkan mellan barn och vuxen. Växelverkan är ett av de första stegen för att utveckla en god tal- och kommunikationsförmåga. Ibland kan behovet av träning av språkliga färdigheter även börja hemifrån. Fast barnet i fråga kunde ha goda förutsättningar för att lära sig tala kan förseningar ske när en förälders psykiska, fysiska och sociala resurser inte räcker till för att ha ett fungerande samspel mellan barnet och sig själv. (Heinämäki, 2000; Korpijaakko-Huuhka & Launonen, 2009)

Samspelet mellan ett barn och hans omgivning är skört och om samspelet mellan förälder och barn är svagt finns en stor risk för att samspelet hamnar i en negativ spiral. Det leder till att växelverkan försämras ytterligare och blir mer ensidig: den vuxne blir den huvudsakliga kommuniceraren och barnet som inte upplever samspel får ingen chans att utveckla sin kommunikation. (Eberhart et al., 2017) Under de senaste åren har ofta vikten av omgivningens betydelse för språkutvecklingen lyfts fram. Det finns miljöer som skapar möjlighet till dialog och de som inte. (Johansson, 2003) När man ser på detta från en specialpedagogisk vinkel är det föga överraskande att man i stödjandet av språkutvecklingen hos barn i småbarnspedagogiken eller förskolan behöver träna upp förmågan att fungera i samspel.

I följande kapitel ser vi noggrannare på språklig medvetenhet och allt vad det innefattar och även vad det kan innebära för ett barn.

2.2.1 Förväntad språklig medvetenhet

Som vi i tidigare kapitel redan diskuterat är språk uppbyggt av olika beståndsdelar. De olika delarna är fonologisk, morfologisk, grammatisk samt semantisk-pragmatisk medvetenhet. Språklig medvetenhet innebär att barnet självständigt tänker på sin språkanvändning och lägger märke till mönster i hur man kan använda språk. (Nurmilaakso, 2011)

Att bli fonologiskt medveten är viktigt för att senare klara av att avkoda bokstäver vid läsning. Man brukar tala om att man vid läsning och skrivning gör en avkodning av symbolerna och tolkar dem som något betydande. Bokstavsavkodning av ord sker när barn har en fonologisk medvetenhet och en god bokstavskänedom och dessutom kan ljuda ut de olika kombinationerna av bokstäver hen ser. Bokstavsljuden har flera viktiga funktioner och en av dem är att barnet ofta uppfattar att begynnelseljuden på namn är lika och olika eller att mamma och till exempel ordet musik har samma begynnelseljud. Barn som har svårigheter i språkutvecklingen kan ha svårt att höra skillnaden mellan orden "tall" och "kall". Då har hen en svagare fonologisk medvetenhet. (Heinämäki, 2000; Häggström, 2018).

Morfologi syftar på ordens form och hur de ändrar innebörd när man ändrar på denna form. "Att springa" och "har sprungit" är samma ord men på grund av att man ändrar form på ordet ändrar även innebörden. Man har alltså omvandlat ordets morfologi för att få fram budskapet och när man sedan bygger meningar av dessa ord kallas det syntax. (Heinämäki, 2000; Nettelblatt & Salameh, 2007; Nurmilaakso, 2011).

Grammatisk medvetenhet eller syntaktisk medvetenhet handlar om språkregler, om hur vi lägger ihop meningar och om hur vi beskriver vad vi ser. När en person har grammatisk medvetenhet förstår hen att meningar har olika form beroende på om det exempelvis talas om något som någon sett igår eller ser just nu. Grammatisk medvetenhet innebär också att man till exempel inte använder fel böjning av verb (exempelvis: om man sprang i en tävling säger man inte att "jag springer tävling igår"). (Heinämäki, 2000; Nettelblatt & Salameh, 2007).

Semantisk-pragmatisk medvetenhet stöder ytterligare språkets användning och innebär att man förstår betydelsen av intonation, röstlägen och även själva meningen med vad som sägs. Pragmatisk förståelse för språket har att göra med språkets användning. Till vårt tal och språk hör mycket mer än bara ljud och ord utan också hur man använder orden har betydelse. Mimik och gester varierar från språk till språk men ett flytande tal innefattar en förståelse för hur språket används och hur man talar för att förmedla sin tanke bäst. Semantisk-pragmatisk medvetenhet är kopplad till språkets uppbyggnad genom kommunikationen mellan oss människor och hur vi själva använder språket; vissa personer har mycket egna sätt att tala och använder mycket minspel medan andra använder mindre. (Heinämäki, 2000; Nettelblatt & Salameh, 2007; Nurmilaakso, 2011).

2.2.2 Språkutveckling som avviker

Språket är inte enbart ord och tal utan det är även sättet vi människor lär oss lagra information och hur vi utvecklar vår självbild. Att påstå att språk enbart är att prata med varandra är ett förenklat synsätt. I och med att vi har ett språk kan vi människor förstå oss själva och den omgivning vi befinner oss i. Dessutom hjälper språket oss att uttrycka känslor och förstå och verka med andra. (Nurmilaakso, 2011) En orsak till varför det är så viktigt att stöda barn med svårigheter med språket är att språket är så starkt kopplat med våra känslor och hur vi förstår våra egna upplevelser. Bara för att ett barn har svårigheter med sitt språk innebär det inte alltid att barnet har eller kommer utveckla utmaningar i sina socio-emotionella färdigheter, men denna typ av utmaning förekommer oftare hos barn med språksvårigheter. (Curtis et al., 2019)

När ett barn växer är språket något som hen ständigt utvecklar genom att prata. När ett barn tänker talar hen och genom att tala och på sitt sätt bekanta sig med språkljuden utvecklas barnet till att kunna prata med andra. (Nurmilaakso, 2011) Som vi tidigare nämnt är den växelverkan som barnet befinner sig i med till exempel en förälder viktig för att utveckla kommunikationsförmågan men detta är i sig inte bundet till om man kan tala eller inte. Språklig medvetenhet och språklig förmåga är inte heller något att förväxla; ett barn med väl utvecklad språkförmåga kan ha väldigt svag språklig medvetenhet och vice versa. Dessutom spelar den språkliga medvetenheten en stor roll i framtida utveckling när det kommer till läs- och skrivförmåga (Carlström, 2010; Nurmilaakso, 2011).

2.3 Riskfaktorer i utvecklingen av språkfärdigheter

Initialt var riskfaktorer som påverkar utvecklingen av språkfärdigheter något som vi hade tänkt att kunde vara en del av både vår forskningsplan och eventuellt också teoretiska bakgrund i vår avhandling, men efter att ha forskat och sökt information om olika riskfaktorer insåg vi att riskfaktorerna i sig skulle räcka som eget ämne för en avhandling.

Orsaker till varför ett barn får svårigheter med sitt språk är nämligen oräkneliga. Fox, Dodd & Howard (2002) menar till exempel att 30% av barnen i deras sampel av barn med särskilda språksvårigheter hade haft problem i innerörat, 11% hade vid födseln eller under graviditeten upplevt komplikationer och många barn med språksvårigheter hade under en längre tid än normalt använt sig av napp eller flaska.

Andra faktorer som vi kunde hitta i litteraturen var till exempel socioekonomisk status, moderns mående efter graviditeten (förlossningsdepression), om barnet fötts prematurt, på beräknad tid eller efter beräknad tid, skärmtid och överlag skärmanvändning och många andra faktorer. Även andra medfödda orsaker såsom läslande, dyslexi, munnens fysik och motorik kan räknas in här. Fox et al. (2002) påpekar dock att ålder och kön inte verkar spela någon större roll.

2.3. Kartläggning av språk

Genom att kartlägga barns förmågor får vi en bild av hur barnet lär sig. Hänger barnet med i undervisningen? Går språkets utveckling i en vanlig takt? Dessa är vanliga funderingar som man i och med kartläggningar får svar på. I en kartläggning vill man veta vad som går framåt och vad som inte gör det. (Carlström, 2010). Kartläggningar har även den positiva följden att de ger tydlighet i vilka barnets styrkor är. Detta hjälper pedagogerna att använda sig av sagda styrkor för att utforma strategier som ger barnet en positiv bild av sin lärandeprocess. Genom kartläggningar får man alltså inte veta endast vad som är svårt utan kartläggning kan även upplysa oss om vad som är lätt. (Johansen, 2010) Med hjälp av kartläggningar vill man alltså söka svar.

Kartläggningar kan dessutom vara utformade för olika ändamål. Vissa kartläggningar hjälper specialläraren med att göra standardiserade bedömningar av någon specifik förmåga medan man i andra kartläggningar kanske observerar barnet i sin vardag och därigenom hittar tydlighet i vad som behöver göras för att stöda barnet. (Heinämäki, 2000)

Det är viktigt att känna till att en kartläggning inte är likvärdig med att definiera vilken slags språksvårighet ett barn har. Även när man har en definition på ett barns språksvårighet kan

man inte heller då anse sig veta exakt vad som behöver stödjas. En diagnos ger endast namn åt problematiken, den ger inte svaren på hur barnet behöver stödjas (Alijoki, 2011).

Före en kartläggning görs är bland det första man kan göra en identifikation på om ett barn har stödbehov. Efter detta kan man gå till att kartlägga. Alternativet är ofta att kartlägga hela gruppens förmågor och kunna se om man i hela gruppen har svaga förmågor och därefter vidare granska förmågorna hos specifika barn och ta reda på var svårigheterna ligger. För detta finns en mängd olika kartläggningsverktyg. Kartläggningsverktyg är inte heller endast till för att precisera vad som är utmanande för ett barn utan också för att följa med barnets utveckling och framsteg. (Heikkilä & Puttonen, 2021) Det finns olika typer av kartläggningar som används och det är dessa vi vill få fram i denna avhandling.

2.4. Arbetssätt för tidig intervention

I detta kapitel vill vi beskriva de arbetssätt som man ofta möter när man talar om tidiga interventioner. Inom småbarnspedagogiken arbetar man med språk på många olika sätt men i dessa följande kapitel beskriver vi interventioner och arbetssätt som stöder språkutvecklingen.

2.4.1. Mångprofessionellt samarbete som tidig intervention

Som vi tidigare nämnt är speciallärarens arbete stundvis uppbyggt så att en behöver ha en beredskap att hantera stödinsatser för många olika situationer. Detta kan innebära stundvis mycket intensivt samarbete. I alla daghemsgrupper eller enheter man kommer i kontakt med finns stora nätverk av professionella som alla har sina olika sätt att stöda barn. Det handlar om att all personal, till exempel lärare i gruppen, barnskötare och assistenter, behöver vara involverade för att trygga att ett barns stöd förverkligas.

En annan central del i speciallärarens arbete är konsultation. Konsultation är en regelbunden verksamhet som speciallärare använder i sin arbetsvardag; ibland är de själva de som konsulteras eller så söker de själva svar på frågor hos andra professionella, t.ex. talterapeuter (Sundqvist, 2021 b).

King-Sears et al. (2015) talar om lärarsamverkan och hur dess olika former kan mynna ut i att planera och förverkliga stödinsatser. Det är ofta en speciallärare, som utan att vara på plats, är i nyckelposition för att planera och följa upp stödet för ett barn i deras vardag. Det professionella teamets samarbete föder fram hållbara åtgärder och insatser som hjälper barnet. (King-Sears et al., 2015)

Mångprofessionellt samarbete och konsultation kan ses som en tidig intervention eftersom det professionella samarbetet mynnar ut i de olika stödformerna som man planerar att hjälpa barn med. Att planera stödåtgärder för ett barn kan ses som en process i gemensamt problemlösande (King-Sears et al., 2015) En verksamhet skall, redan i sin grund, vara utformad så att specialpedagogiska lösningar inte kommer med i verksamheten som små inslag, utan istället så att den specialpedagogiska verksamheten finns till för alla barn. En speciallärare besitter en central roll i detta; de behövs för att trygga det gemensamma samtidigt som de stöder det individuella (Sundqvist, 2021 b) Inom finländsk forskning är tankesättet ofta att man för anordnandet av en kvalitativ pedagogisk verksamhet både skall ha möjlighet att planera verksamheten som att förverkliga den. (Sundqvist, 2021 b).

2.4.2. Smågruppsverksamhet

Ett annat sätt att arbeta med språk är smågruppsverksamhet. Ett barn som har språksvårigheter gynnas av att leka med språket på alla möjliga olika sätt. Språkutvecklande verksamhet har ingen tydlig modell på hur det kan se ut och vad man gör varierar enligt barnets utvecklingsnivå, ålder eller intressen. Pedagogisk forskning poängterar ofta att verksamheter, för att nå högsta effektivitet,

använder sig av smågrupper som en väldigt viktig och stor del av det pedagogiska arbetet. (Johansson, 2003)

Med smågruppsverksamhet menar man verksamhet som ordnas med grupper om 4-10 barn. (Lukimat, 2023) En tydlig struktur för dagen och verksamhet i grupper på 4-7 barn är dock att föredra för att i tillräcklig grad kunna differentiera och skapa en god växelverkan och ett bra samspel mellan de olika parterna. Smågruppsverksamhet är ett arbetssätt där man kan trygga en lugn och harmonisk inlärningsmiljö och även utlova ett tätt stöd av en vuxen för att kunna individualisera vad man tränar på. (Heinämäki, 2000; Vitka, 2016). I sin artikel konstaterar Björk-Åhman & Sundqvist (2019) att det allra vanligaste sättet att stöda elever med specialbehov är genom antingen individuell undervisning eller smågruppsverksamhet.

I artikeln (Björk-Åhman & Sundqvist, 2019) framkommer även att den dominerande formen av stödundervisning som ges är smågruppsverksamhet. Ekstam stöder detta och menar i sin forskning att mer än en tredjedel av alla finlandsvenska speciallärare på fältet använder sig av smågruppsverksamhet. (Ekstam, 2017) Fast smågruppsverksamheten är många speciallärares föredragna arbetssätt, var det ändå inte entydigt att alla speciallärare anser att metoden är den bästa, även fast den ger mest tid åt att fokusera på en viss elev/grupp. Detta kan antagligen ha att göra med speciallärares oro över att eleverna vid ”exkluderingen” ur den vanliga gruppen kan känna sig utpekade. (Ekstam, 2017)

2.4.3. Språkmedveten vardagspedagogik

I grunderna för planen för småbarnspedagogik presenteras språkmedvetenhet som ett av de centrala begreppen inom barns språkutveckling. På Utbildningsstyrelsens hemsida kan man läsa följande: ”*I en språkmedveten småbarnspedagogik förstår man att språken är närvarande hela tiden och överallt.*” (Utbildningsstyrelsen, 2023 b) Det läggs en hel del vikt vid att personalen vid enheterna skall förstå vilken central roll språk har för till exempel barns lärande, kommunikation och

identitetsskapande men även vid att hela personalen skall fungera som barnens språkliga modeller. (Utbildningsstyrelsen, 2023 b)

Hansell och Bergroth (2020) har granskat verksamma småbarnspedagogers reflektioner kring språkmedveten verksamhetskultur. En av respondenterna uttrycker i en diskussion om ämnet sig såhär: ...”*vad än man hittar på så har man i baktanken lite de här språksaker...*” (Hansell & Bergroth, 2020, s. 246) och detta tankesätt tycks vara väldigt centralt hos de allra flesta småbarnspedagogerna.

2.4.4. AKK som tidig intervention

Att kunna kommunicera och att kunna ta del av gemensamheter som individ är en mänsklig rättighet. Forskning visar att barn som har svårigheter i sin kommunikation har högre risk för beteenden som gör det utmanande att vara del i en gemenskap och utvecklas som social individ. Problemskapande beteenden kan uppstå när man inte kan kommunicera med sin omvärld. (Curtis et al., 2019) Den huvudsakliga konsensusen är att god kommunikation bidrar till en större grad av förståelse, förmåga att göra val och kommunicera behov i vardagen. Att ha alternativ och kompletterande kommunikation i sin vardag bidrar ofta också till en högre delaktighet för barnen som har utmaningar i sin kommunikation. (Eberthart et al., 2017).

Alternativ och kompletterande kommunikation (förkortat AKK), innebär kommunikation som sker inte via tal utan via bilder, stödtecken eller bliss-språk. (Papunet.net, 2023) Alternativ kommunikation innefattar alltså allt från grafiska hjälpmedel till kroppskommunikation. När alternativ och kompletterande kommunikation tas i bruk skall den svara på barnets behov och vara ändamålsenlig för personen som använder det. (Eberthart et al., 2017)

Effekten av AKK kan diskuteras och en fråga som ibland tas fram är att AKK skulle hämma talproduktionen eftersom det alltid finns ett alternativ till att tala. Enligt forskning stämmer detta inte. Målsättningen för användningen av AKK är inte alltid att öka talförmågan men AKK är ofta en bidragande faktor för att talproduktionen ökar. Den kompletterande kommunikationen ger

stimulans till talutvecklingen speciellt när man arbetar tätt tillsammans med barnets nätverk samt med en positiv och barn-responsiv attityd. Med detta menas att det är barnet som styr kommunikationen. Genom att erbjuda barnen många olika sätt att ta hjälp av AKK kan man tillsammans med barnet skapa en rikare kommunikation och nå de bästa resultaten. (Eberhart, et al., 2017)

Alternativ och kompletterande kommunikation är lämplig som tidig intervention eftersom den inte är bunden till exempelvis ålder eller mognadsgrad. Som interventionsmetod kan användningen av AKK kräva en lång träning och kontinuerlig handledning. För att AKK skall ha önskad effekt behöver kommunikationsträningen tilltala barnet (Eberhart et al., 2017).

3. Metod och datainsamling

I detta kapitel presenteras syftet, forskningsfrågorna samt datainsamlingsmetoden och forskningsansats. Vi lyfter fram hur forskningen sett ut tidsmässigt samt presenterar hur vi avser framställa våra svar. Kapitlet avslutas med forskningsetisk reflektion.

3.1. Syfte och forskningsfrågor

Syftet med avhandlingen är att undersöka och belysa olika metoder och kartläggningar som används av speciallärare inom småbarnspedagogiken för att stödja barns språkutveckling. Utgående från syftet formulerades tre forskningsfrågor:

1. Hur kartlägger speciallärare barns språkliga färdigheter?
2. Hur tidigt görs insatser för att stödja utvecklingen av språkliga färdigheter?
3. Vilka insatser görs och vilka metoder används för att stödja barns språkutveckling?

Fråga tre fanns med i planeringen av detta arbete, men när vi påbörjade vår forskning beslöt vi att inte inkludera den. När följebrev angående enkäten sändes ut var den till exempel inte med men under arbetets gång märkte vi att våra enkätsvar tangerar den till en sådan grad att det vore bortkastat resultat om vi inte inkluderade den i vår avhandling.

3.2. Enkätundersökning

Enkätundersökningar är den vanligaste formen av kvantitativa insamlingsmetoder. Vid kvantitativa datainsamlingsmetoder är det av stor vikt att skapa frågor som är grundade i problemformuleringen, alltså i vårt fall i våra forskningsfrågor. (Larsen, 2018) En enkät lämpar sig för att besvara frågor där man vill veta till exempel vad som görs men inte för varför görs något på ett visst sätt. (Bell & Waters, 2016) En enkätundersökning ger oss ett sätt att få fram vad som görs för barn i behov av stöd i språket, hur detta utförs och när arbetet påbörjas för att stöda språkutvecklingen.

I en enkätundersökning ställer man samma frågor till ett urval av personer med så lika villkor som är möjligt. I enkätundersökningar är det vanligt att man säkerställer detta genom att göra en pilotstudie för att se till att alla respondenter förstår frågorna på samma sätt. (Bell & Waters & Waters, 2016)

För vårt syfte och våra forskningsfrågor blev det tidigt klart att vi ville använda oss av en enkät för att ta reda på fältets synpunkter om sitt arbete. Enkätundersökningens fördelar är att man kan samla in relativt mycket information på en kortare tid i jämförelse med till exempel intervjuer. I vårt fall har vi använt en webbenkät som distribuerats per e-mail. (Bell & Waters, 2016; Ejlertsson, 2019)

Vid val av datainsamlingsmetod var också intervjuer ett alternativ för denna studie. Vi upplevde dock att användning av enkät håller oss mer objektiva. Genom enkäten undviker man att intervjuarens egna åsikter och sätt att fråga påverkar vad respondenten svarar. Man slipper för det första en så kallad intervjuareffekt (Ejlertsson, 2019) och för det andra sparade metoden tid eftersom vi ville få in så mycket respons från fältet som möjligt på en begränsad tid. Eftersom vi båda är blivande speciallärare och har egen erfarenhet av fältet var enkätens objektivitet det som gjorde enkätundersökning till det naturligaste valet för vår studie.

3.3. Enkätens utformning

Enkäten innehåller öppna och slutna frågor. De öppna frågorna är till för att ge mer djupgående svar om hur specialläraren arbetar och hur hen beskriver sitt arbete med stödbehov i språket. De slutna frågornas uppgift är till för att ge en övergripande blick om hur man i allmänhet ser på fältets arbetsprocesser och förfaranden. Fördelen med öppna frågor är att man kan få ut mycket information och de slutna frågornas fördel ligger i att den bidrar med svarsalternativ som är svåra att misstolka. Samtidigt har öppna frågor den nackdelen att man upplever det svårt och tidskrävande att besvara enkäten och därmed påverkar svarsprocenten. (Larsen, 2018) Vi upplevde att det vore till en fördel att i enkäten använda bägge alternativ för att få så mycket information som möjligt.

Slutna frågorna är alternativfrågor där man får välja sitt svar utifrån givna svarsalternativ. (Bell & Waters 2016) Vi bestämde oss för att i samband med dessa alternativfrågor även ha en möjlighet att fylla i "annat" för att ge en möjlighet till att fylla på med eget material och på så sätt skapa en bred bild av vilka material som används ute på fältet. Vår enkät finns bifogad som bilaga tre och fyra.

I enkäten används ett språk som är naturligt för dem som arbetar inom specialpedagogiken och detta val gjordes för att enkäten skulle vara ändamålsenlig och kunna greppas av respondenterna. Utöver detta har översättningen av frågorna diskuterats noggrant så att språket håller samma linje eftersom vi ville att enkäten skulle vara utformad på ett hållbart sätt. I de öppna frågorna ger vi exempel på material eller arbetssätt som vi stött på i vår granskning av den tidigare forskningen. Detta val gjordes för att locka respondenten till att utveckla vilka material de själva använder om de inte redan fanns representerade. (Ejlertsson, 2019)

För att enkäten skulle vara överskådlig och logisk delade vi upp frågorna i kategorier; bakgrund, uttryckande av oro, metoder och arbetssätt, och tidiga interventioner. Detta gjordes både för att respondenten skulle se en röd tråd bland frågorna i koppling till vår forskning men också för att göra enkätens layout mer tilltalande och tydlig för att öka respondenternas vilja att svara. (Bell & Waters 2016; Ejlertsson, 2019).

Enkäten behövde ha frågor som behandlade speciallärarens arbete och struktur, exempelvis om hen arbetar i småbarnspedagogiken eller förskolan men samtidigt ville vi också ha fram vilka metoder och arbetssätt som specialläraren ofta använder i arbetet med barnen. En annan viktig punkt för oss var att få fram var hur speciallärarna i sitt relativt ensamma yrke beskriver sina arbetsprocesser. Av denna orsak har enkäten även öppna frågor där vi uttryckligen ville komma åt vad specialläraren gör och vilka steg hen tar för att göra ett tidigt ingripande när barn behöver stöd i sin språkutveckling. I de öppna frågorna har respondenten chans att med egna ord få berätta och precisera sina svar.

För oss var det viktigt att få ett så stort sampel som möjligt från det begränsade fältet och därför ansåg vi det viktigt att utforma en enkät både på svenska och finska. Vår ursprungliga tanke var att sedan presentera de finska och svenska svaren på enkäten både enskilt och som total summa. Detta skulle vi ha gjort i förhoppning om att kanske se skillnader i till exempel arbetssätt och metoder och således kunna göra en jämförelse, men på grund av att vi fick många fler svar av speciallärare som arbetar på svenska än finska, valde vi att endast se på svaren som en helhet.

3.4 Processbeskrivning

Planen för denna avhandling började med en idé om att kunna ge det specialpedagogiska fältet en tydlig bild på hur pedagogerna inom småbarnspedagogiken utför sitt arbete gällande språkutveckling. För att få fram dessa svar visste vi att vi skulle behöva en insamling av svar som beskriver hur en pedagog arbetar. Två enkäter utformades, en finskspråkig och en svenskspråkig. Enkäterna skickades till speciallärare inom småbarnspedagogiken i Österbotten.

Med hjälp av enkäten samlade vi in respons under en period på cirka två månader. Vi upplevde att detta vore tillräckligt med tid för att nå fältet inom Österbotten. Enkäten utformades under hösten 2022 och publicerades till respondenterna i januari 2023. Vårt beslut att skicka ut enkäten i januari istället för när enkäten var klar baserar sig på att forskningsloven från kommunerna blev litet försenade samt att vi inte ville riskera att våra respondenter skulle vara

omotiverade att svara på enkäten så nära julsemestern. Enkäten var offentlig och aktiv tills sista veckan i mars varpå vi fortsatte med att granska hurdana svar som kommit in.

3.5. Följebrev och kontakten till respondenterna

Efter att enkäterna blev klara sände vi ut en ansökan om forskningslov till 13 kommuner och städer i Österbotten. Vart efter vi fick forskningslov av kommunerna sände vi ut ett följbrev per e-post där vi beskrev vad vår studie handlar om på både svenska och finska. I somliga fall blev vi ombedda att delge mer förtydligande detaljer om vår forskning, till exempel i form av forskningsplanen. Vart eftersom städerna och kommunerna beviljade forskningslov tillsändes de enkätundersökningen och all tillhörande information som är relevant för respondenten i form av ett följbrev per e-post.

Följbrevets uppgift var att ge en inblick i vad vi med forskningen vill åstadkomma och uppmuntra till att delta. I brevet påpekades även att deltagandet är frivilligt och att resultatet enbart används i denna studie och dessutom att svaren förstörs efter att resultaten samlats ihop och analyserats. (Bell & Waters 2016; Ejlertsson, 2019)

För att säkra att alla möjliga respondenter skulle nås var vi i kontakt med de instanser som vidarebefordrat vår enkät för att påminna dem om att vi gärna får in fler svar för att få så mycket information som möjligt från fältet. I följbrevet och påminnelserna till fältet uttryckte vi tacksamhet för de svar vi fått men önskade samtidigt fler svar utan att vara påträngande. (Bell, & Waters, 2016; Ejlertsson, 2019)

Enkäten sändes ut via e-post till speciallärares förmän som blev ombedda att vidarebefordra följbrev samt enkät till sina arbetstagare. Av de 45 möjliga som nåddes av enkäten har vi fått in 23 svar från speciallärare på fältet. All kommunikation skedde via e-post med fältets förmän eller chefer för småbarnspedagogik.

3.6 Bortfall

Från de 13 kommuner/städer i som vi kontaktat blev vi beviljade forskningslov från tolv stycken. Från dessa tolv samlade vi inte in någon information om var respondenten arbetar eftersom vi inte såg det som relevant information samt för att vi ville trygga respondenternas anonymitet. Den svenskspråkiga enkäten har besvarats 14 gånger medan den finska besvarats nio gånger. Vilket betyder att vi med vår enkät nått 23 respondenter.

På fältet i Österbotten arbetar 45 speciallärare inom småbarnspedagogiken i daghem och förskola. Externt bortfall betyder bortfall av respondenter vars svar inte fåtts in på grund av utomstående orsaker. (Ejlertsson, 2019) Vår enkät har nåtts av ett fält med 45 möjliga respondenter. Detta betyder att vi har ett externt bortfall på 49% .

I våra enkätsvar finns ett litet internt bortfall där respondenter inte svarat. Det gäller den slutna frågan 18 som behandlar hur ofta man konsulterar andra professionella i sitt arbete. Samt vid fråga 11 där respondenterna får beskriva processen av tidig intervention. Frågan är öppen och har inte besvarats av tre respondenter. Detta interna bortfall finns i den finska enkäten. Vi anser dock att det interna bortfallet inte påverkar vår studie i sådan grad så att det ändrar resultatet vi fått fram.

I den finska enkäten fanns en möjlighet att välja alternativet "Muu" för annat möjligt första steg när det uttrycker oro för ett barns språk. I den svenska motsvarande enkäten fanns inte detta alternativ kvar. Vi räknar inte detta som internt bortfall eftersom alternativet inte skulle finnas med från första början och av ett misstag fanns kvar i den finska. Informationen som fanns i svaret har heller inte använts som data i vårt resultat.

3.7 Validitet och reliabilitet

Validitet handlar om en frågas förmåga att mäta det man tänkt att frågan skall mäta. Reliabilitet får man när samma fråga besvaras upprepade gånger på samma sätt och således kan sammanställas till något mätbart. (Bell & Waters 2016; Ejlertsson, 2019)

Reliabiliteten tryggas via att enkäten är utformad på ett hållbart sätt där svaren oberoende av svarsmängden inte varierar allt för mycket. (Ejlertsson, 2019) När vi granskar vår studies validitet och reliabilitet anser vi vår enkät vara utformad på ett sätt som stöder validiteten. Frågorna i enkäten mäter vad vi vill veta om fältet och frågorna är i linje med det ursprungliga syftet samt forskningsfrågorna. En välformulerad och planerad enkät kan ge undersökningen reliabilitet. (Bell & Waters, 2016).

Enkätundersökningar bör hanteras med noggrannhet. Det är väldigt viktigt att man planerar och genomför enkäter med eftertanke eftersom det rakt påverkar enkätsvarens reliabilitet. (Bell & Waters, 2016) När enkäten utformades har vi tagit hjälp av två personer som har kunnat granska frågorna. Dessa personer har fungerat som pilotpersoner för enkäten.

3.8. Analysförfarande och dataframställning

Den egentliga analysen skedde när vi stängt enkäten för allmänheten även om vi kontinuerligt, för att spara tid, höll oss uppdaterade om hur mycket respons som kommit in. (Bell, 2016)

Inför analys av de öppna frågorna gjordes en grundlig genomgång. För att utföra denna grundliga genomgång har vi använt Google-dokuments sökfunktion där man kan utföra sökningar på ett visst ord och räkna hur ofta det förekommer. Med hjälp av detta kunde vi hitta och ta fram likheter i de öppna svaren bland enkätsvaren.

Det som vi sett som iögonfallande i våra enkätsvar på de öppna frågorna är exempelvis material som nämns ofta eller att man ofta uttrycker vikten av att föräldrarna är med i samarbetet

kring ett barns stödbehov och ger sitt samtycke för kartläggningar. När vi väl fått fram vilka ord och begrepp som förekom ofta kunde vi börja söka en koncentrerad innebörd i svaren. (Fejes & Thorberg, 2019)

De öppna frågorna analyserades genom att ta fram olika koncentrerade kategorier från de öppna frågornas svar. Dessa framställs genom tabeller där vi använder en koncentrerad innebörd och "antal omnämmanden" som tabellrubriker. Denna beskriver hur många gånger ett visst ord eller begrepp används. (Fejes & Thorberg, 2019) I den tabell som förekommer i detta arbete har vi gjort en sammanslagning av responsen på både den finska och den svenska enkäten. Efter att kategorierna hittats kunde vi granska dem ur det perspektiv som forskningsfrågorna gav oss.

De slutna frågornas data som samlats in analyseras genom frekvenstabeller. (Ejlertsson, 2019) Av de slutna frågorna räknar vi ihop den totala mängden svar som vi fått och anger vilken insats eller metod som oftast väljs av våra respondenter och även dessa framställs genom frekvenstabeller. (Fejes & Thorberg, 2019) De slutna frågornas funktion var att ge oss tydliga svar om vilka arbetssätt som fältet föredrar att handleda kollegor att använda eller attityder som råder angående stödprocessen som helhet.

3.9. Forskningsetisk reflektion

Vår enkät fyller de forskningsetiska principer som Ejlertsson (2019) lyfter fram i sin bok Enkäten i praktiken – En handbok i enkätmetodik. Den fyller kraven av information; respondenterna är informerade av att deltagandet är frivilligt och till vad deras respons används. Samtyckeskravet ser vi ha fyllts genom att vi ansökt om forskningslov från respondenternas respektive arbetsområde. Konfidentialitet-kravet uppfylls eftersom vi i vår forskning inte uppger några uppgifter om respondenterna annat än att de är speciallärare som arbetar i både förskolan och inom småbarnspedagogiken i Österbotten. (Bell & Waters, 2016; Ejlertsson, 2019)

Våra enkäter samlar inte heller in någon information om i vilket daghem eller vilken förskola respondenterna arbetar och således kan vi garantera anonymitet till respondenterna. Det

finns inte något som kunde peka på vem som svarat på enkäterna av de 45 speciallärare som nåddes av vår undersökning. (Bell & Waters, 2016; Ejlertsson, 2019).

4. Resultat

För att göra enkätstudiens resultat lättläsligt fungerar forskningsfrågorna som bas för redovisningen av enkätstudiens svar. Kapitlet innehåller även en mängd citat från våra enkäter för att ge läsaren en bild av vilka typer av svar som vi fått från fältet. Dessa känns igen på den kursiva fonten.

Vi inleder detta kapitel med en beskrivning av fältet och hur man arbetar med språk. Efter detta är kapitlet uppdelat enligt våra tre forskningsfrågor. I kapitlen diskuteras och nämns till exempel olika kartläggningar, arbetssätt och material vid namn. Vi kommer inte att diskutera de olika arbetsmaterialen och kartläggningarna som används var för sig, utan vill istället ge en bild av vilka de är och i vilken utsträckning de används i speciallärarens arbete.

4.1. Beskrivning av fältet

Vi ville i vår enkät först ta reda på bakgrundsinfo om respondenterna. De fyra första frågorna i enkäten gav oss bakgrundsinformation över hur arbetsförhållandena ser ut och allmänna tankar om arbetet som helhet. Bakgrundsinformationen som vi ansåg svara relevant var huruvida specialläraren i fråga arbetar på finska eller svenska och om hen arbetar inom småbarnspedagogiken, förskolan eller båda. Av de 23 respondenter som nåddes av enkäten uppger 17 personer att de arbetar på svenska och sex personer att de arbetar på finska. Den finska enkäten besvarades av nio personer medan den svenska enkäten besvarades av 14.

På frågan angående vilken ålder och inom vilket stadie specialläraren arbetar, uppger 21 personer att de arbetar i både småbarnspedagogiken och förskolan, medan två personer svarar att de enbart arbetar inom småbarnspedagogiken. Inom de olika stadierna är tankarna om förebyggande arbetssätt samstämmiga: man handleder andra pedagoger till att använda förebyggande och språk- och inlärningsstimulerande arbetssätt i sin vardag. 22 av 23 respondenter uppger att de handleder till förebyggande arbete för språk och inläring. Av dessa förebyggande

och inlärnings- och språkstimulerande arbetssätt riktas tolv av 23 fall till hela gruppens verksamhet medan tio menar att det handlar om förebyggande åtgärder för ett enskilt barn. En person svarade att hen inte använder sig av förebyggande inlärnings- och språkstimulerande arbetssätt.

4.2. Hur kartlägger speciallärare barns språkliga färdigheter?

I detta kapitel behandlas enkätfrågorna som ger svar på vår första forskningsfråga: "Hur kartlägger speciallärare barns språkliga färdigheter?" Kapitlet beskriver vilka kartläggningar som används på fältet.

4.2.1. Kartläggningar och observationer

Då en speciallärare skall ta reda på hur ett barns språk utvecklas menar nio respondenter att de använder kartläggningar eller observationer i någon form. De kartläggningar som görs är fonologiska kartläggningar och andra språkkartläggningar och i de öppna svaren framkommer nio olika. Fonologiska kartläggningar nämns av en respondent som något som berör enbart med förskolebarn. Ett exempel på detta kan hittas bland de öppna frågornas svar: "*Fonologisen tietoisuuden kartoitus esikouluikäiselle*". Utöver fonologiska kartläggningar lyfts följande fram: Renfrew Language Scales, Råven/Kettu-testi, SIT (Språk impressivt test), lilla fonemkollen/fonemstatus, samt reppu (Repun Takanassa).

Observation nämns i enkäten som en form av första steg efter att en lärare i gruppen tagit sin oro till orda med en speciallärare. 15 av 23 respondenter uppger sig observera barnet i deras vardag för att få en bild av barnets förmågor och utvärdera ifall oron är befogad. Ofta sker denna observation genom fler besök till barnets grupp.

"Specialläraren gör då antingen språkkartläggningar eller en observation av barnet och ger rekommendationer om hur de kan stöda barnets språk i gruppen."

Kartläggningar används alltså för olika ändamål och kan utöver speciallärarens eget arbete även stöda hans arbete med personalen i det enskilda barnets grupp.

I de öppna svaren påpekas att man noggrant håller koll på barnets och gruppens individuella målsättningar och behov och utifrån dessa väljer arbetssätt. En annan respondent svarade att valet av material och vad som används i språkets övning varierar från barn till barn men att specialläraren gör det slutliga beslutet först efter att hen kartlagt barnets förmågor.

När det kommer till vilket det första steget är, varierar svaren. En del av respondenterna (6/23) har kartläggning av barnets färdigheter som sitt första steg. Genom de öppna frågorna får vi även fram att kartläggning är ett av de första stegen som en speciallärare gör när oro för ett barn fötts och lyfts upp till diskussion. I de öppna frågorna lyfts kartläggningar upp 13 gånger. Vi kan alltså genom enkätsvaren tydligt se att kartläggning är en del av det tidiga ingripandet.

“Specialläraren kartlägger först före något beslut tas“. Kartläggning är också en del av hur specialläraren motiverar ett beslut att höja stödnivå inom trestegsstödet.

Bland svaren påpekas att kartläggningar används för att få en helhetsbild av vad barnet kan och detta i sin tur hjälper specialläraren planera sitt arbete för hur hen kan stöda barnet i språkutvecklingen bäst. Med andra ord ser speciallärarna på fältet kartläggningar och observation som en del av utvecklandet av stödinsatser.

4.3. Hur tidigt görs insatser

I vår avhandling ville vi få fram när och hur specialläraren agerar och även hur tidigt de tar kontakt med olika instanser. Av intresse var också att ta reda på vem som först uttrycker oro, vilka upplevelser speciallärare har av stödprocessen och vad som görs när en speciallärare fastställt att ett barn är i behov av stödåtgärder.

I detta kapitel redogör vi för enkätens svar som besvarar vår andra forskningsfråga: ”Hur tidigt görs insatser för att stödja utvecklingen av språkliga färdigheter?” samt svarar på ovanstående tankar.

4.3.1. Uttryckande av oro

På frågorna som handlar om att uttrycka oro är svaren entydiga. Det är i de flesta fall gruppens lärare som uttrycker en oro över ett barns språkutveckling först (21 stycken), efter det är det från föräldrarna (2 stycken). Specialläraren och rådgivningen anses inte vara instanser som uttrycker oron först. Det vi i enkätsvaren kan tyda är att åtgärder från en speciallärare påbörjas på basen av att man uttryckt oro.

“Läraren tar upp oron för barnet och jag träffar barnet tre eller fyra gånger o bedömer barnets språk”

För de flesta av respondenterna (15/23) var det mest naturliga första steget efter att man upptäckt behov av stöd att ta kontakt med föräldrarna och framföra sin oro. Som svarsalternativ i enkäten gavs också konsultation med talterapeut och detta alternativ används allra minst (1/23). Vid denna fråga har en respondent svarat att hens första steg är både att ta kontakt till föräldern och att göra en kartläggning.

4.3.2. Interventionens första steg

Interventionens olika faser har blivit beskriven i de öppna frågorna. Ur de öppna frågorna har vi räknat antal omnämmanden enligt de tre kategorier som syns i tabellen nedan. Uppöppnandet av diskussionen om oro över ett barns utveckling kan komma från många håll. I enkäten omnämndes allra flest gånger att den största andelen av oro över ett barns språkutveckling kommer från

gruppens lärare. Enligt enkäten omnämndes scenariot där föräldrarna själva ber om kontakt med specialläraren och scenariot där oro tas upp på olika samarbetsmöten lika många gånger.

Tabell 1

Interventionen beskrivs börja i och med/efter dessa händelser.

Interventionen börjar när:	Antal omnämmanden
Lärare upplever och uttrycker oro över barnet	16
Föräldrar ber om kontakt med speciallärare	4
Samarbetsmöten med barnets nätverk (kollegiet/föräldrar)	4

Efter att någon av aktörerna uttryckt oro är nästa steg i processen att involvera föräldrarna, oavsett om de själva uttryckte oro eller inte, och diskutera barnets utveckling. Här begär man även om samtycke av föräldrarna för att till exempel utföra en kartläggning av barnets språk. Specialläraren kan även ombedjas observera barnet i fråga för att kunna ge mer information om var barnet behöver mest stöd.

“Personalen är oftast de som först som uppmärksammar språksvårigheter hos barn, de kontakar då mig, specialläraren. Oftast har de också hunnit diskutera sin oro med föräldrarna och berättat att det kommer kontakta mig. När jag träffar barnet observerar jag först och lär känna barnet. När barnet blivit bekvämt med att interagera med mig gör jag en lämplig kartläggning beroende på barnets ålder, tex. Råven eller SIT.”

Tabell 2

Speciallärarens första steg efter uttryckande av oro.

Speciallärarens första steg efter uttryckande av oro	Antal omnämnan
Specialläraren observerar och möter barnet	15
Specialläraren kartlägger barnets förmågor	13
Specialläraren ger stödrekommendationer till pedagogerna	7

Det tidiga ingripandet innebär alltså ofta en kontakt till hemmet för att diskutera stödbehov i språket samt en eventuell kontakt till andra professionella för till exempel rådgivning eller talterapi. Det tidiga ingripandet leder oftast till ett mer intensivt arbete inom det mångprofessionella teamet runt barnet samt hemmet. Det är oftast läraren som uttrycker oro över ett barns språk först. Det tidiga ingripandet sker så snabbt som någon av aktörerna kring barnet uttrycker oro över barnets språk.

Tabell 3

Beskrivning över fortsättningen av det tidiga ingripandet enligt enkätsvaren.

Fortsättning av tidiga ingripandet	Antal omnämnan
Genomgång av kartläggning och plan (Kollegiet/Föräldrar)	8
Lägger in åtgärder samt diskuterar stödets nivå	3
Konsultera andra professioner, remittera till t.ex. talterapi	13
Smågruppsverksamhet eller enskild träning	4

4.4. Insatser och metoder för att stöda språkutveckling

Forskningsfråga tre lyder *“Vilka insatser görs och vilka metoder används för att stödja barns språkutveckling?”* I detta kapitel presenteras vilka arbetsätt och metoder samt insatser som fältet lyft fram som sätt att stöda barn med stödbehov gällande språket. Även beslutande om stöd och speciallärares upplevelser av stödprocessen tas upp i detta kapitel.

Bland svaren kunde vi urskönja två slags svarstyper. Respondenterna uppger å ena sidan olika typer av åtgärder för att stöda ett barns språk såsom konsultation av andra professionella eller handledning av kollegor.

Å andra sidan ger då svaren från enkäten oss också många olika exempel på material som speciallärares använder sig av i sina insatser för barn med stödbehov. Vi bestämde oss för att redovisa de olika materialen genom att göra en tematisering av vilka typer av material som nämndes bland enkätsvaren. Uppenbart är att man gärna använder flera olika typer av material eftersom alla barns utveckling är individuell.

4.4.1 Konsultation som arbetsätt

När det kommer till konsultation är man positiv inställd. De flesta av respondenterna menar att de ibland konsulterar andra professionella såsom talterapeuter eller psykologer när det kommer till barns språkutveckling. Av 23 respondenter uppger 21 att de konsulterar andra i egenskap av speciallärare.

Konsultationens användning kan dock anses vara problematisk eftersom det är svårt att få tid för konsultation. En orsak till detta är till exempel att talterapeuter är för få i jämförelse med behovet som finns ute på fältet. Detta leder i sin tur till långa köer.

Vi frågade även hur ofta respondenterna konsulterar yrkesgrupperna som nämns i tabellen nedan. Svartalternativen var ”Ofta”, ”Ibland” och ”Sällan”. Elva av 23 anger att de ibland är i

kontakt med andra professioner. Åtta av 23 angav att de ofta kontaktar andra för hjälp och i konsultationssyfte och resterande tre personerna uppgav att de sällan är i kontakt med de andra yrkesgrupperna.

Vi bestämde oss för att redovisa respondenternas svar i en tabell som beskriver vilken yrkesgrupp det är frågan om och även hur många gånger den specifika yrkesgruppen nämns bland svaren. Yrkesgrupperna som nämns som samarbetspartners och kan vara inkopplade i diskussion om barns stöd är enligt fältet följande: talterapeuter, ergoterapeuter, fysioterapeuter, skolpsykolog, eller skolans speciallärare och en mängd andra professionella.

Tabell 4

Yrkesgrupper som specialläraren möter i sitt arbete.

Yrkesgrupp	Antal omnämningen
Talterapeuter	20
Ergoterapeuter	11
Fysioterapeut	7
Skolpsykolog/kurator	6
Psykolog/barnpsykolog	10
Skolans speciallärare	1
Rehabiliteringshandledare eller andra coacher	3
Familjerådgivningen/barnrådgivningen/läkare	6
Socialen/barnskyddet	2

4.4.2. Att ta beslut om stöd

Fast majoriteten av respondenterna använde sig av de givna svaren på frågorna om beslutande av stöd och inte ”annat, vad?” fick vi också många vidare klargörande svar av respondenterna om hur beslutet om stöd slutligen tas.

Hur specialläraren motiverar att ett barns stödnivå inom trestegstödet ska höjas är enligt enkätsvaren något som beror på barnets behov och detta poängteras i åtta av 23 svar. Sex personer av 23 personer valde annat som alternativ. Bland respondenternas svar förekommer bland annat att påbörja processen av stödhöjning görs efter diskussion mellan lärare och speciallärare och att samtliga ovannämnda alternativ väger in när beslutet om stödnivån tas. En respondent nämner även att beslutet att höja stödnivå behöver gå via ett hörande av föräldern samt stödet skall beslutas genom förvaltningsbeslut.

Tabell 5

Slutliga skedet av att man upptäckt oro, påbörjat stödinsatser och för vidare stödbehoven inom trestegstödet.

När görs beslut att höja stödnivå?	Antal respondenter
Efter rekommendation av speciallärare	8
Efter rekommendation från annan instans	2
Efter kartläggning	7
Annat, vad	6

“Det är så olika på beroende på barnets problematik. Ibland tar jag beslutet tillsammans med lärare och föräldrar, ibland kommer rekommendation från annan instans. Men i de allra flesta fall sker första beslutet av höjning av stödnivå av mig, lärare och föräldrar tillsammans.”

4.4.3. Upplevelser av stödprocessen vid tidiga interventioner

I fråga 12 och 13 fick man specificera på vilket sätt man ansåg eller inte ansåg att processen vid tidiga interventioner är vällöpande eller inte. En respondent uppger att processen är välorganiserad men samtidigt inte löpande eftersom köerna till talterapi är för tillfället för långa. Två av respondenterna upplevde att det handlar mycket om hur läraren uppfattar barnets språk. Ibland är problemen mindre än läraren uppfattar dem och ibland kanske läraren inte alls uppfattar bristerna i barnets språkliga färdigheter.

En annan punkt de lyfte var att föräldrar inte alltid inser att det kan finnas bristfälligheter i barnets språk eftersom föräldrarna förstår sitt barn väl eftersom de är vana att höra hans språk. En sista punkt respondenten tar upp är att specialläraren inte alltid heller uppfattar ett barns behov av stöd eftersom barnet nödvändigtvis inte pratar så mycket vid ett besök eller i allra största allmänhet klarar sig väl i rutinsituationer. Annat som respondenterna som besvarat denna poängterar fråga är att arbetstiden inte alltid räcker till en systematiskt kartlägga förmågor.

I fyra av enkätsvaren kritiserar respondenterna köerna till talterapi och upplever att det tidiga ingripandet försvåras av kölängden. I språkutvecklings kontext kan konsultation av talterapeuter vara nödvändigt men möjligheterna till detta försvåras av att det inte finns tillräckligt med terapeuter ute på fältet som har tid.

Vid frågan om när man tar beslut för att höja stödnivå pekar svaren på att man i allmänhet höjer stödnivå efter en rekommendation av speciallärare eller efter kartläggning. Här påpekades igen att det ibland också är föräldrarna som tar stödnivå till diskussion. I ett av respondentsvaren nämns också att det finns skillnader mellan att höja till intensifierat stöd eller särskilt stöd. Den förstnämnda nivån kan man höja till enbart på basen av en speciallärares observationer eller när man upptäcker ett stödbehov. Höjning till särskilt stöd skall gärna kompletteras med en rekommendation av särskilt stöd av andra instanser såsom terapeuter eller psykologer.

4.4.4. *Språkmaterial som används på fältet*

I de öppna frågornas svar nämns utöver enkätens givna svar andra arbetssätt som även de används av speciallärare på fältet. Bland dem hittar man återigen tecken och bilder som stöd samt material som utformats och rekommenderats av talterapeuter. Andra svar som uppges är ljudböcker, munmotorikträning, Junior Alias och andra språkspel. Inläring via lek, rörelse, sång, ramsor kommer också upp bland svaren.

De öppna svaren har vi kategoriserat enligt följande: Material från talterapi, alternativ och kompletterande kommunikation, Språkträning genom berättelser, Språk-appar och spel, Polyglutt och Forskningsbaserade materialhelheter.

Tabell 6

De olika kategorierna och hur ofta material som hör till dem nämns i enkätsvaren.

Material	Totala antalet omnämningar
Material från talterapi	18
AKK	10
Språkträning genom sagor	10
Språk-appar och spel, Polyglutt	16
Forskningsbaserade materialhelheter	13

Från de öppna svaren har vi hittat flera olika material som är rekommenderade och framställda av talterapeuter samt genom forskning som gjorts inom språk. Av material som är

framställt av talterapeuter nämner respondenterna Familjen Kippin. Hela 16 av 23 respondenter lyfter fram Familjen Kippin som ett material de använder sig av. Bland svaren på de öppna frågorna har olika spel och material som är utformade av talterapeuter, såsom "Språka mera", "Cognimeds djurspel" och "Myotopia" lyfts fram. Dessa material används för att träna munmotorik och annan träning av bokstavsljuden och har nämnts i 18 av 23 svar.

I de öppna svaren ges olika modeller för språkövning och de forskningsbaserade materialhelheterna nämns av 13 av 23 respondenter. De forskningsbaserade materialen som vi kan tyda ur enkätsvaren är: Karlstadsmodellen, Eetu ja Iitu berättelser, Marjamäellä/Smultronbacken, Bornholmsmodellens olika spel och material, Trulle, Väpplarna, Språklust, Folkhälsans-material, Språkkistan samt Sol och MiniSol.

I de metoder och arbetssätt som används av fältet för att stöda ett barns språkutveckling är alternativa och kompletterande kommunikation relativt vanligt. Det som framkommer i respondenternas svar är att det främst handlar om bilder som stöd och tecken som stöd i leken och barnens vardag. Sättet som bilder används i vardagen är enligt enkätsvaren genom veckoscheman och olika steg-för-steg-scheman.

Enkätsvaren lyfter också fram att olika spel och applikationer har en stor uppgift i träningen av språk. Samt att all lek och varierade sätt att träna berättandet är viktigt. De spel som ofta nämns är SpelEtt, Minilobes-spel för pekplatta, minimala par, Mambo pedagog, bornholmslek, bornholmslek med Babblarna, Fonemixo, Molla ABC och Junior Alias. Också användningen av Polyglutt-online biblioteket för inlästa sagor nämns av respondenterna. Spelen är många och är utformade enligt olika områden man kan träna, som till exempel prepositioner, att höra begynnelseljud och att träna munmotorik. Användningen av spel och applikationer är bland de mest populära arbetsverktygen för speciallärare. Detta baseras på att spel och appar nämns 16 gånger i våra öppna frågor om metoder och arbetssätt.

Sagor och berättelser figurer också i de öppna enkätsvaren, som exempel lyfts Kaninhistorier, olika former av sagotering, sekvensbilder och berättelsekort. Dessa nämns som goda arbetssätt att öva språket med barn. Böcker och ljudböcker lyfts fram som material som används för språkträning. Enligt enkäten är alltså sagor och berättande i olika former en del av arbetet med språk.

4.4.5. Hur materialen väljs

Vi var även intresserade av att veta hur en speciallärare vet vilka material som är bra och vilka material som hen vill använda. I enkätsvaren blev det tydligt. Valet av material baserar sig i första hand på egen erfarenhet eller andra professionellas rekommendationer men valet görs även ibland på basen om materialet eller arbetssättet är forskningsbaserat och konstaterats som effektivt.

En av respondenterna medgav att det är svårt att ange vilka alla arbetssätt som används eftersom det finns så många olika. Allt verkar sist och slutligen bero väldigt mycket på vilka målsättningar en har med språkinläringen samt vilka barnets egna förmågor och förutsättningar är.

Tabell 7

Material som speciallärare använder för att träna språket väljs på basen av.

Materialet väljs på basen av	Antal respondenter
Materialet är forskningsbaserat	1
Materialet rekommenderas av andra	12
Egen erfarenhet	10

Ett citat som fanns bland de öppna svaren summerar på ett beskrivande sätt vilka material som används.

“När det gäller språkutvecklande träning med barn jobbar jag med allt mellan växelverkan och gemensamt fokus, träning av ordförråd och berättande, träning av språkljud och träning av fonologisk medvetenhet m.m. Utgående från behovet väljs arbetssättet. Spel, föremål/leksaker och bilder används i träningen.”

4.4.6. Hur handleds fältet

I enkäten frågade vi även efter vilka arbetssätt som specialläraren handleder kollegor att använda och dessa är:

Tabell 8

Arbetssätt som specialläraren handleder lärare att använda

Arbetssätt	Totalt antal omnämmanden
Bilder/tecken som stöd, AKK	21
Interaktiv högläsning	13
Smågruppsverksamhet	23
Tecken som stöd	20
Olika språkspel	20
Annat	6

Alla speciallärare verkar handleda kollegor till att använda sig av smågruppsverksamhet. 23 av 23 respondenter uppger att smågruppsverksamhet är ett arbetssätt där man tränar språket. I tabellen ovan ser vi även att alternativ och kompletterande kommunikation är populärt bland 21 personer. Hit hör även tecken som stöd men eftersom bilder som stöd räknas med i AKK ville vi ge alternativet att även kryssa i tecken som stöd.

“Stöder och handleder pedagoger att använda bilder som stöd (tipsar och ger material) och tipsar om språkstimulerande verksamhet som de kunde göra.”

Språkspel kan man också se att har en hög användningsgrad på basen av enkätsvaren (20 st). Interaktiv högläsning är också det populärt med 13 av 23 personer som uppger att de använder

sig av arbetssättet. Det sista alternativet innefattar annat som används och detta alternativ har sex av 23 respondenter valt. Det som lyfts fram är till exempel tecken som stöd, ramsor och sånger, och olika sätt att träna språket och uttalet både genom spel och munmotoriska övningar.

4.5. Sammanfattning

Stödande av språk är något som är en naturlig del av såväl småbarnspedagogiken som förskolan. Speciallärarens roll i koppling till denna uppgift är att ge stöd när ett behov upptäcks. I vår studie kan vi se att pedagogerna på fältet är av samma åsikt; stödet skall vara ändamålsenligt och planerat i samråd med barnets nätverk. Hit räknas föräldrarna, barnets lärare och eventuella terapeuter och andra professionella som kommer i kontakt med barnet. Insatserna är med andra ord inte sådana som endast specialläraren och barngruppens personal diskuterar sinsemellan.

Ett sätt att planera dessa insatser är genom kartläggning och observation av barnets förmågor. Kartläggningarna som fältet använder är många och används för olika ändamål. Exempelvis används kartläggningar som tar reda på språklig medvetenhet, men enbart för barn i förskolan. I vår enkät framkommer att språkutveckling inte enbart kartläggs genom olika bedömningar utan att observation också ses som en form av kartläggning.

Vid frågan om hur tidigt arbetet påbörjas för att stödja utvecklingen av språkliga färdigheter påpekar enkätsvaren att stöd ska ges så snabbt man upptäcker ett behov. När en speciallärare tar första steget är det oftast barnets lärare i gruppen som tagit upp oron för barnet till diskussion. Specialläraren kontaktas för att ta reda på om oron är befogad. Om oron är befogad är speciallärarens nästa steg att hen observerar och möter barnet, kartlägger barnets förmågor och ger stödrekommendationer.

Av arbetssätt som specialläraren handleder personal att använda är alternativ och kompletterande kommunikation i form av både bilder och tecken som stöd populärt. Användning av språkspel för att stimulera språkutvecklingen är också populärt bland respondenterna. Högläsning på ett interaktivt sätt var en av metoderna som gavs som givet svarsalternativ i enkäten.

Detta arbetssätt rekommenderar hälften av respondenterna till sina kollegor. Respondenterna är eniga vad gäller smågruppsverksamhet och att möjliggöra smågruppsverksamhet ses av respondenterna som den viktigaste delen att implementera för att stödja språkutvecklingen.

En av respondenterna hade i enkäten svarat att hen inte använder sig av förebyggande inlärnings- och språkstimulerande arbetssätt. Detta har vi en misstanke om att kan ha varit en missklick av respondenten, eftersom hen var den enda som hade svarat på detta sätt. Vi kan inte heller hitta förklaring till svaret bland de övriga respondenternas svar eftersom resten är eniga om att de förebyggande arbetssätten är en stor del av arbetet.

Enkätsvaren lyfter fram att alla stödinsatser alltid diskuteras med det mångprofessionella teamet runt barnet samt hens nätverk, t.ex. föräldrar och andra vårdnadshavare. Från att oro uttrycks är arbetsgången tydlig. Stödprocessen beskrivs i vår studie som löpande.

Vi har tagit reda på vilka de arbetssätt och material som fältet gärna använder är samt vilka arbetssätt och material som specialläraren handleder sina kollegor att använda. Det vi kan tyda är att material som är utvecklat av talterapeuter har stor användningsgrad på fältet när det kommer till språkutveckling. Det att en så stor del av respondenterna har nämnt materialhelheter som har sitt ursprung i talterapi förvånar inte med tanke på avhandlingens temat. Enkätens öppna svar berättar att man gärna använder spel och olika språk-spelapplikationer för pekplatta för att träna språket tillsammans med barnen. Populärt bland respondenterna är även att använda sagotering och till exempel sekvensbilder för att träna språket.

5. Diskussion

I detta kapitel diskuterar vi vår studies kopplingar till den tidigare forskningen samt reflekterar över svaren i allmänhet. Vi går även igenom huruvida vårt metodval varit ändamålsenligt för studien som helhet samt gör en kort reflektion över förslag på vidare forskning.

5.1. Resultatdiskussion

Enligt teorin bör man alltid utvärdera sin användning av kartläggningar; vad vill man ta reda på och vad är målsättningen för att kartlägga? (Heinämäki, 2000) I våra enkätsvar nämns ofta att det vid kartläggningar är viktigt att ha vårdnadshavarens samtycke. Detta leder till att speciallärarna ute på fältet gör avvägningar före de använder kartläggningar. I enkätsvaren nämndes också att kontakten till föräldrarna är en del av det tidiga ingripandet. En orsak till varför fältet lyfter kontakten till föräldrar är att man behöver samtycke av föräldrarna för att få utföra kartläggningar oberoende av om de själva uttryckt oro eller inte.

När det kommer till kartläggning av språkfärdigheter används kartläggningar för att få en bild av vad barnet kan, men också för att hjälpa specialläraren veta hur hen skall hjälpa barnet i sin språkutveckling. Kartläggningen fungerar i allra första hand som ett verktyg för specialläraren. (Johansen, 2010) Kartläggningarna nämns i våra enkätsvar som en del av utvecklande av stödinsatser för barnets inläring. Angående detta är tidigare forskningen överens med fältet. Till speciallärarens arbetsuppgift att följa med barnets utveckling under en period och på basen av detta vidareutveckla barnets stödåtgärder. Det är sådana kartläggningar som är till hjälp för att kunna se vilken utveckling som sker och vilka delar i utvecklingen som fortsättningsvis behöver stödas. (Carlström, 2010)

Tidigare forskning diskuterar hur det mångprofessionella samarbetet kring ett barn ibland kan innebära att specialläraren handleder personal att arbeta med en viss åtgärd och att speciallärarens uppgift då blir att istället följa upp och stöda personalen i deras arbete. (King-Sears

et al., 2015; Sundqvist, 2021 b) Vi har i vår forskning tagit reda på i hur stor grad det förekommer konsultation av andra professionella. Konsultation tycks vara en naturlig del av tidiga ingripanden och görs för att planera ett så ändamålsenligt stöd som möjligt. Detta återfinns även i vår bakgrund och tidigare forskning. Sundqvist (2021 b) omnämner att konsultation är en central del i speciallärarens arbetsvardag och King-Sears et al. (2015) påpekar att planerande av stödåtgärder, alltså konsultation i samröre med kollegor och andra sakkunniga, kan ses som gemensam problemlösning. Respondenternas svar stöder med andra ord den tidigare forskningen angående konsultation som arbetssätt. Ingripandet kan innebära många andra olika samarbetspartners men i språkutvecklingskontext är det oftast talterapeuter man i första hand vill konsultera.

Oavsett om det tidiga ingripandet betyder att speciallärare kartlägger eller rekommenderar olika material och arbetssätt är fältet ense om vad forskning lyfter fram vad gäller tidiga interventioner. När det kommer till interventioner överlag är den vedertagna diskursen inom forskningen vara ”ju tidigare desto bättre”. (Renblad & Brodin, 2014; Lohvansuu et al., 2021). Detta korrelerar starkt med vår enkäts resultat. Ju tidigare man kan upptäcka ett behov av stöd och lägga in åtgärder, desto bättre.

Genom vår enkätundersökning har vi fått fram en rad olika sätt som specialläraren arbetar med språket och kan tyda att träningen förverkligas på ett varierat sätt med en mängd olika material och arbetssätt. Bland enkätsvaren hittar man också en trolig orsak till varför speciallärare använder sig av en så bred arsenal av material och arbetssätt. Bland svaren kan tydas att speciallärare på fältet förstår att språket har olika delar och därmed också förstår att övningen behöver varieras med många olika sorts arbetssätt. Vi hittar i den tidigare forskningen belägg för att språk skall stödas så tidigt som möjligt men att träningen behöver varieras. (Korpijaakko-Huuhka & Launonen, 2009; Heinämäki, 2000)

I bakgrunden till vår studie nämner vi styrdokument och lagar som beskriver vikten av den pedagogiska verksamhetens uppgift att stöda och ge barn möjlighet att utforska språket. (Utbildningsstyrelsen, 2014; Utbildningsstyrelsen, 2022) Specialläraren har en mängd olika material och verktyg till sitt förfogande och de används för att utföra det arbete som styrdokumentet beskriver.

Alternativ och kompletterande kommunikation finns även med i de öppna svaren om vilka arbetssätt man använder vid språkträning, men i mindre grad än vad de handleds till kollegorna. Man kunde spekulera att alternativa och kompletterande kommunikationsmedel hör till en så naturlig del av specialpedagogisk verksamhet att man inte tänker på att det är i sig självt ett arbetssätt och därför inte heller minns att nämna saken i en enkät.

Av arbetssätt som specialläraren handleder personal att använda är alternativ och kompletterande kommunikation i form av både bilder och tecken som stöd är också populärt. Eftersom AKK är ett sätt att stöda delaktigheten i vardagen hos barn med utmaningar med språket är det i enlighet med forskning att personalen som är allra mest med barnen handleds till att använda olika former av AKK. (Eberhart et al., 2017)

Enkätrespondenterna är eniga vad gäller smågruppsverksamhet; det rekommenderas till kollegorna som arbetar i barnets grupp av alla respondenter. För specialläraren är verksamhet i smågrupper eventuellt så naturligt att det inte förekommer i enkätsvaren som arbetssätt för dem själva. Forskning visar att smågruppsverksamhet är ett effektivt sätt att arbeta med språket, detta för att hinna uppmärksamma alla barns individuella behov. (Johansson, 2003; Ekstam, 2017; Vitka, 2016) Angående smågruppsverksamhet är både fältet och forskningen av samma åsikt.

Samtliga arbetssätt beskrivs i vår tidigare forskning som effektiva sätt att arbeta med barns språkträning. Det att man tar vara på olika spel och alla möjliga olika sätt att leka med språket tillsammans med barnet som behöver stödet lyfts även det fram i forskningen hur man bör stöda barn i språket. Samtidigt som alla spel och lekfulla aktiviteter tränar barnets växelverkan med goda språkmodeller. (Hansell & Bergroth, 2020; Korpijaakko-Huuhka & Launonen, 2009; Heinämäki, 2000)

5.2. Metoddiskussion

Studien har både kvalitativa som kvantitativa drag i och med att i enkäten både haft slutna frågor med svarsalternativ samt öppna frågor där vi ber om beskrivningar. Vi upplever att enkätundersökning som metod med några undantag var ett ändamålsenligt val. Vår enkät fann svar på våra forskningsfrågor och har gett oss bild över speciallärares arbete vilket var i linje med syftet.

Som datainsamlingsmetod har vi använt en webbenkät som sändes ut per e-post. Enkäten utformades på både svenska och finska för att nå alla speciallärare inom Österbotten. Enkäten i sin helhet var fungerande och enkäten i sig ger vår studie validitet samt reliabilitet genom att den svarat på de ursprungliga frågeställningarna. (Ejlertsson, 2019). Det vi önskat mer av var enkätsvar; en större mängd av data kunde ha gett oss ännu mer information om fältets arbetssätt och material.

Feedback som vi fick på vår enkät var att man önskade mer alternativ att klicka i på fler frågor. Frågorna upplevdes på ett sätt som svart eller vitt i och med att man skulle ha velat motivera vissa val som gjordes. Denna kritik kan vi till viss del hålla med om samtidigt som vi upplever att allt för många alternativ skulle ha krävt att vi redan i enkätens utformning skulle ha haft svar på vilka åtgärder som finns på fältet. Detta skulle i sin tur inte ha genererat de svar vi sökte, det vill säga vilka insatser fältet beskriver att är de mest relevanta för utförande av arbetet.

5.3. Avslutande reflektioner

En fråga som vi inte uttryckligen sökte svar på i enkäten var frågor om samtycke och kontakten till föräldrarna. Vi blev positivt överraskade över att speciallärarna på fältet uttalar sig så pass ofta om hur viktig båda dessa faktorer är för arbetet.

Något annat som vi heller inte sökte efter men fick svar på ändå var hur mycket en speciallärare tycks göra före en stödhöjning innan trestegsstödets ramar ens diskuteras med den

rätta terminologin. Vår avhandling handlar inte om detta ämne, men det var ändå intressant att se att mängden arbete före stödhöjningen är så pass stor. Hur kommer det sig att vi inte nämnt trestegsstödet mer? Trestegsstödet blev 2022 en del av småbarnspedagogiken och detta kunde vara en förklaring till varför trestegsstödet inte syntes mer bland våra enkätsvar. Vi talade i enkätfrågorna om ”höjning av stödnivå” och trots detta lyfter enkätsvaren sällan fram termen trestegsstödet. Kunde man reflektera att det är ovant att tala om trestegsstödet inom småbarnspedagogiken när småbarnspedagogikens uppgift inte handlar om regelrätt undervisning? Denna avhandling diskuterar inte heller trestegsstödet; avgränsningen gjordes så att vi medvetet inte gick in på trestegsstödet som tema och är alltså i linje med vårt syfte. Det som vi upptäckte genom vår undersökning är att det tycks vara så att när en speciallärare börjar diskutera trestegsstödet har redan tidiga interventioner gjorts för barnets språkutveckling.

Vi har genom enkäten fått fram rikligt med material och arbetsätt som specialläraren föredrar att använda. Material som till exempel Familjen Kippin är framtaget av talterapeuter och Folkhälsans språkmaterial också figurerar i våra enkätsvar. Vi fann det intressant att man gärna använder materialhelheter som är grundligt forskade. Detta påvisar enligt oss att fältet noggrant överväger vilka material de föredrar att använda och att de i sitt yrke visar en hög grad av professionalitet. Denna reflektion är på basen av att materialen och arbetssätten också är forskade och framställda av andra professionella. En annan intressant faktor i detta är att respondenterna oftast väljer material som är framtagna av till exempel talterapi men inte med tanken att välja ett forskningsbaserat material, utan eftersom de själva upplevt materialet vara bra eller för att någon annan rekommenderat det åt dem.

Denna avhandling har i sin helhet svarat på forskningsfrågorna och gett oss en bild av vad en speciallärare gör när oro uttrycks över ett barns språk. Vi har gett en tydlig bild över vilka metoder och arbetsätt som dominerar det specialpedagogiska fältet och hur det specialpedagogiska fältet tacklar stödbehoven vid det tidiga ingripandet. I allra första hand uttrycker fältet att det är barnets behov som berättar vilka insatser och vilka metoder används.

Vi upplever att den tidigare forskningen som finns angående en speciallärarens arbete med språk ofta är komprimerad till att alla metoder, verktyg och material som används beror starkt på barnet. Vi anser att vår studie har gett svar på vad det är som specialläraren gör i sitt arbete ur en

specifik språkkontext-vinkel. Praxisen vid förverkligandet av stöd för barn med utmaningar i språkutvecklingen har saknat tydlighet och genom detta arbete har vi kartlagt denna praxis.

5.4. Vidare forskning

Genom vår avhandling har vi funnit en mängd olika saker som med fördel kunde forskas mer inom. Riskfaktorer som bidrar till en svagare språkutveckling och vad speciallärarens roll är i koppling till familjer vars socio-ekonomiska ställning i samhället är lägre än hos majoriteten vore intressanta vinklar för vidare studier. Hit kunde höra till exempel studier om specialläraren som arbetar med barn som kommit till Finland från Ukraina eller hur barnskyddets och specialpedagogikens samarbete ser ut med koppling till språk. Angående detta tema finns mycket tidigare forskning, så någon form av sammanfattande litteraturstudie kunde vara till nytta.

Det som vi själva vore intresserade av att göra är en ännu djupare tematisering av de interventioner, arbetssätt och material som finns. Man kunde skapa en analys för vad de gör och vad de är bra för. Finns det till exempel material som används för att träna specifika delar av språkliga medvetenhetens eller vad används för att träna dialog och samspel och vilka för att träna ordförråd? För att utvidga detta kunde även göras en jämförelse av de svenskspråkiga och finskspråkiga speciallärarnas arbetssätt. Finns det skillnader i hur språkutmaningar stöds i respektive språkgrupper?

Ytterligare kunde kartläggningar granskas ännu noggrannare; vad har de för uppgift? Används till exempel standardiserade bedömningar eller är observationer mer vanliga och för vilka ändamål använder fältet olika former av kartläggning. Utöver detta behöver kartläggningar ofta samtycke från vårdnadshavare, vilket i sig är ett intressant tema inom mångprofessionellt samarbete. Även att ta till tals svåra samtal kunde vara ett ämne för vidare forskning.

Litteraturförteckning

- Buchert, P. (2023). Oro blandas med hopp och uppgivenhet inför valrörelsens slutspurt. *Hufvudstadsbladet*. <https://www.hbl.fi/artikel/2fc8b71c-b172-4fcf-bd06-90f099452dbe>
- Bell, J & Waters, S. (2016). *Introduktion till forskningsmetodik*. Studentlitteratur. Lund.
- Björk-Åman, C. & Sundqvist, C. (2019). Speciallärares organisering av stöd för elever med inlärningssvårigheter i Svenskfinland. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*, 40–57 <https://nordopen.nord.no/nord-xmlui/bitstream/handle/11250/2645704/Bjork-Aman.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Carlström, M. (2010). Pedagogisk utredning vid läs- och skrivsvårigheter. Ericson, B. (Red.). *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Studentlitteratur. Lund.
- Curtis, P.R., Pepper, R., Pepper, R., Roberts, M.Y., Estabrook, R., Kaiser, A.P. (2019). The Longitudinal Effects of Early Language Intervention on Children's Problem Behaviors. *HHS Public Access Author manuscript Child Dev*. 90(2): 576–592. doi:10.1111/cdev.12942
- Eberhart, B, Forsberg J., Fäldt, A., Nilsson, L., Nolemo, M & Thunberg, G. (2011). *Tidiga kommunikations- och språkinsatser till förskolebarn*. Habilitering I Sverige
- Ejlertsson, G. & Studentlitteratur. (2019). *Enkäten i praktiken – En hanbok i enkätmetodik*. Studentlitteratur. Lund.
- Ekstam, U. (2017). *Educational support in lower secondary mathematics instruction; teacher quality, teacher characteristics and their interrelations*. Åbo Akademi University Press.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2019) Kap. 1 Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I A. Fejes & R. Thornberg. (Red.). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Folkhälsan. (2022). *Riktlinjer och redskap för en språkligt rik miljö på Folkhälsans daghem*. Folkhälsan. <https://www.folkhalsan.fi/tryckta-publikationer/utbildningsmaterial/riktlinjer-och-redskap-sprakligt-rik-miljo/>

Fox, A. V., Dodd, B., & Howard, D. (2002). Risk factors for speech disorders in children. *International journal of Language & Communication disorders*, 37(2), 117-131.

Fridolfsson, I. (2015). *Grunderna i läs- och skrivinlärning*. Studentlitteratur. Lund.

Hansell, K., & Bergroth, M. (2020). Språkmedvetenhet inom småbarnspedagogik: pedagogernas reflektioner över begreppet. I H. Hirsto, M. Enell-Nilsson, H. Kauppinen-Räsänen, & N. Keng (Red.), *Työelämän viestintä III, Arbetslivskommunikation III, Workplace Communication III, Kommunikation im Berufsleben III* (s. 239-252). (VAKKI Publications; Vol. 12). <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202101252636>

Heikkilä, R., Puttonen, J. & LukiLoki. *LUKEMISEN JA KIRJOITTAMISEN ARVIOINTIMENETELMIÄ*. Jyväskylän Yliopisto. 04/2021. https://www.nmi.fi/wp-content/uploads/2020/02/Lukemisen_ja_kirjoittamisen-arviointimenetelmia.pdf

Heinämäki, L. (2000). *Varhaiserityskasvatus lapsen arjessa*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Hägström, I. I LegiLexi. (Red.) (2018) Fonologisk medvetenhet. (Kap 4). *Att lära barn läsa – Från fonologisk medvetenhet till god läsförståelse*. E-bok

Johansen, B. Språkutredning vid läs- och skrivsvårigheter. Ericson, B. (Red.). *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. (2010). Studentlitteratur.

Johansson, E. (2003). *Möten för lärande: pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Stockholm Statens skolverk <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1152>

Juhlin, L. (2009). *Tala ut och prata på*. Lund: Studentlitteratur.

King-Sears M. E, Ph.D. Janney, R. Ph.D. & Snell, M.E. Ph.D. *Teachers' Guides to Inclusive Practices Collaborative Teaming Third Edition*. (2015). Brooks publishing. Baltimore/London/Sydney.

Korkman, A. (2023). Helsingforsföräldrar kräver mer pengar och personal till daghemmen. *Hufvudstadsbladet*. <https://www.hbl.fi/artikel/66641810-e454-4d3a-8032-c1f1bc68c838>

Lag om småbarnspedagogik, (540/2018). Finlex. www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2018/20180540

Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. (2009). *Kommunikoinnin häiriöt - : syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.

Larsen, A K.& Glerups Utbildning AB. (2018) *Metod helt enkelt. En introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Glerups utbildning Ab. Malmö.

Lohvansuu, K., Torppa, M., Ahonen, T., Eklund, K., Hämäläinen, J. A., Leppänen, P. H., & Lyytinen, H. (2021). Unveiling the mysteries of dyslexia—Lessons learned from the prospective. Jyväskylä longitudinal study of dyslexia. *Brain sciences*, 11(4), 427.

Lukimat (17 april 2023). *Information om smågruppsverksamhet*. <http://www.lukimat.fi/matematik/informationstjanst/stod-for-larande/forverkligande-av-stod/olika-undervisningsgrupper#section-1>

[Meinzen-Derr 1](#), J., [Wiley](#), S. & [Choo.](#), D-I. (2011). *Impact of early intervention on expressive and receptive language development among young children with permanent hearing loss*. DOI: [10.1353/aad.2011.0010](https://doi.org/10.1353/aad.2011.0010)

Nationalencyklopedin. (2023). *Definition av intervention*. www.ne.se

Nettelblatt, U. & Salameh, E-K. (red.) (2007). *Språkutveckling och språkstörning hos barn: Del 1, Fonologi, grammatik, lexikon*. Lund: Studentlitteratur.

Alijoki, A. (2011). Kap 3. Lapsen tuen tarve kielellisessä kehityksessä ja siihen vastaaminen varhaiskasvatuksen keinoin. I M. Nurmilaakso, A-L. Välimäki & THL.(Red.) *Lapsi ja kieli - kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki. Unigrafia Oy – Yliopistopaino.

Nurmilaakso, M. (2011) Kap. 2. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. I M. Nurmilaakso, A-L. Välimäki & THL. (Red.) *Lapsi ja kieli - kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki. Unigrafia Oy – Yliopistopaino.

Nurmilaakso, M., Välimäki, A-L. (2011) Kap. 4. Päiväkoti Vironniemi kasvu- ja oppimisympäristönä - päiväkodin johtaja Kirsti Hakkolan ja lastentarhanopettaja Reetta Hietasen haastattelu. I M. Nurmilaakso, A-L. Välimäki & THL. (Red.) *Lapsi ja kieli - kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki. Unigrafia Oy – Yliopistopaino.

Opettajien ammattijärjestö OAJ. (4.6.2019). *Regeringsprogrammet korrigerar kursen: Utbildning och kunnande fint i fokus.* <https://www.oaj.fi/sv/aktuellt/nyheter-och-pressmeddelanden/2019/regeringsprogrammet-korrigerar-kursen-utbildning-och-kunnande-fint-i-fokus/>

Papunet. (22 april 2023). *Information angående alternativ och kompletterande kommunikation.* [tps://papunet.net/svenska/information/alternativ-och-kompletterande-kommunikation-akk](https://papunet.net/svenska/information/alternativ-och-kompletterande-kommunikation-akk)

Pihlaja, P & Viitala, R. (2018) Varhaiseityiskasvatus suunnannäyttäjänä. Pihlaja, P. & Viitala, R. (red.). *Varhaiserityiskasvatus*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Renblad, K & Brodin, J. (2014). Behövs specialpedagoger i förskolan?. *Socialmedicinsk tidskrift*.

Sandström, M. & Åbo Akademi, F. f. p. o. v. (2020). *Språkliga utmaningar hos barn i åldrarna 3-4 år: - En enkätstudie om uppfattningar hos lärare inom småbarnspedagogik i Svenskfinland*. Åbo Akademi.

Statistikcentralen. (10 maj 2022). *Statistik över trestegsstödet i grundskolan.* https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin_erop/statfin_erop_pxt_13f9.px

Sundqvist, C. (2021a). *Den samarbetande läraren – Lärarhandledning och samundervisning i skolan*. Studentlitteratur.

Sundqvist, C. (2021b) Moving towards inclusive schools – teacher collaboration as a key aspect of inclusive practices. *Dialogues between Northern and Eastern Europe on the Development of Inclusion - Theoretical and Practical Perspectives*. Routledge. Kap. 13. S – 203-217

Utbildningsstyrelsen. (2022). *Grunderna för planen för småbarnspedagogiken*.

Utbildningsstyrelsen. (2014). *Grunderna för planen för förskoleundervisningens läroplan*.

Utbildningsstyrelsen. (22 april 2023 a) *Information angående revideringen av grunderna för planen för småbarnspedagogik.* <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/revideringen-av-grunderna-planen-smabarnspedagogik-2021-2022>

Utbildningsstyrelsen. (3 april .2023 b) *Kulturell mångfald och språkmedvetenhet.* <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/kulturell-mangfald-och-sprakmedvetenhet>

Region Uppsala. (11 april 2023) *Vad är tidig intervention.*

<https://regionuppsala.se/infoteket/hitta-tips-och-verktyg/tidig-intervention/vad-ar-tidig-intervention/>

Vitka, T. (2016). Laaja-alaisen erityisopetuksen käsikirja. PS-Kustannus. Jyväskylä.

Bilaga 1

Följebrev

Hej, hoppas alla har en trevlig start på det nya året!

Vi är två speciallärarstuderande från Åbo Akademi och jobbar för närvarande med vår magisteravhandling i specialpedagogik. Vi har märkt, och tror inte vi är ensamma om upptäckten, att information och kunskap om hur specialläraren arbetar med särskilt fokus på tidiga interventioner i språkutvecklingskontext saknas.

Syftet med vår avhandling är att undersöka och belysa olika metoder och kartläggningar som används av speciallärare inom småbarnspedagogiken för att stödja barns språkutveckling samt kartlägga den finska och svenska småbarnspedagogikens metoder. Utgående från syftet formulerades två forskningsfrågor:

1. Hur kartlägger speciallärare barns språkliga färdigheter?
2. Hur tidigt görs insatser för att stödja utvecklingen av språkliga färdigheter?

Enkäten är anonym och vi samlar inte in personuppgifter och efter att vi gått igenom och analyserat resultatet förstörs enkätsvaren. Vi önskar att alla som nås av enkäten även besvarar den för att bidra till det bästa möjliga slutresultatet. För att känna att vi gör någon verklig nytta med vårt slutarbete bestämde vi oss för att genom vårt arbete bidra med klarhet i hur speciallärare arbetar med tidiga interventioner, och detta specifikt inom språkutveckling. Vi hoppas att lärare på fältet kan ha nytta av informationen som vi samlar ihop.

Via länken nedan kommer ni fram till enkäten:

<https://survey.abo.fi/lomakkeet/14655/lomake.html>

Med vänlig hälsning,

Maija Pelli & Saana Staaf

Bilaga 2

Följebrevet på finska.

Hei, toivottavasti uusi vuosi on lähtenyt mukavasti käyntiin.

Me olemme kaksi erityisopettajaopiskelijaa Åbo Akademiä ja tehdään tällä hetkellä erityispedagogiikan pro gradu tutkielmaa. Olemme huomanneet, että tietoa erityisopettajan työnteosta ja mitä hänen työtehtävään kuuluu ovat asioita, joihin on vaikea saada konkreettisia vastauksia. Haluamme selvittää erityisopettajan työnkuvaa erityisesti aikaisen puuttumisen ja kielenkehityksen kontekstissa.

Meidän tutkimuksemme tarkoituksena on saada lähemmin kuvailtua varhaiskasvatuksen erityisopettajan työnkuvaa ja millä tavalla hän toteuttaa aikaisen puuttumisen. Meitä kiinnostaa myös, miten erityisopettajat työskentelevät tukeakseen lasten kielenkehitystä, niin suomen- sekä ruotsinkielisessä työarjessa. Yhteydessä näihin ajatuksiin olemme muodostaneet kaksi tutkimuskysymystä.

1. Miten erityisopettaja kartoittaa lasten kielellisiä kykyjä?
2. Kuinka aikaisin panostetaan lapsen kielenkehityksen tukemiseen?

Kysely on täysin anonyymi ja emme kerää kenenkään henkilötietoja. Vastaukset tulkitaan ja tämän jälkeen ne hävitetään. Toivomme tietenkin, että jokainen työntekijä vastaisi kyselyyn, jotta saisimme lopputuloksesta parhaan mahdollisen. Haluamme ja toivomme että meidän tutkimuksemme auttaisi alamme toimijoita saamaan vastauksia ja selvyyttä miten eri varhaiskasvatuksen erityisopettajat työskentelevät aikaisen puuttumisen puitteissa sekä kielellisen kehityksen kanssa.

Alhaalla olevasta linkistä te pääsette avaamaan kyselyn:

<https://survey.abo.fi/lomakkeet/14743/lomake.html>

Ystävällisin terveisin,

Maija Pelli & Saana Staaf

Bilaga 3

Kyselylomake erityisopettajille

Tässä kyselyssä haluamme kartoittaa mitä aikainen puuttuminen on varhaiskasvatuksen erityisopettajan työssä ja millä tavalla lasten tuki toteutetaan.

Taustatietoja

1. Millä kielellä opetat?

Vaihtoehdot:

Ruotsi / Suomi

2. Työskenteletkö varhaiskasvatuksessa, esikoulussa vai molemmissa?

Vaihtoehdot:

Varhaiskasvatuksessa / Esikoulussa / Molemmissa

3. Käytätkö vai ohjaatko ennaltaehkäisevien, kielen ja oppimisen stimuloivien työtapojen käyttämiseen?

Vaihtoehdot:

Kyllä / Ei

4. Jos vastasit edelliseen kysymyksen kyllä, suuntautuuko nämä työtavat yksittäisen lapsen kohdalle tai koko ryhmän toiminnalle?

Vaihtoehdot:

Yksittäisen lapsen tukeen / Koko ryhmän toimintaan

Huolen ilmaisu

5. Oman kokemuksesi mukaan; kuka ilmaisee huolensa ensin lapsen kielenkehityksestä?

Vaihtoehdot:

Neuvola / Lapsen oma ryhmän opettaja / Erityisopettaja / Vanhemmat

6. Mikä on ensimmäinen askel, kun ilmenee huoli lapsen kielenkehityksestä?

Vaihtoehdot:

Erilaiset kielenkartoitukset / Yhteys vanhempiin / Puheterapeutin konsultaatio / Muu?

Työtapoja ja menetelmiä

7. Millaisia työvälineitä/työtapoja käytät kielenkehityksellisessä toiminnassa? (Esim. Roihusten perhe, EkaPeli ym.)?

Öppen fråga

8. Millaisia työvälineitä/työtapoja olet ohjannut, että työkaverisi käyttäisi lasten kielenkehityksen tukemiseen?

Tukikuvia, tukiviittomia (AAC) / Vuorovaikutteinen ääneenlukeminen / Pienryhmätoiminta / Tukiviittomia arjessa / Erilaiset kielipelit / Muu

9. Jos valitsit "Muu, mikä?" edelliseen kysymykseen kirjoita vastauksesi tähän, voit myös motivoida valintasi vaihtoehdosta tähän ruutuun ja kerro mikä vaihtoehdoista on eniten käytössäsi:

Öppen fråga.

10. Kun valitset työvälineitä tai työtapoja, miten perustelet valintasi?

Vaihtoehdot:

Materiaali on tutkimukseen perustuva / Työtapa/työvälinettä on muut suositellut / Oman kokemuksen mukaan

Aikaisen tuen työnkulku

11. Kuvaile lyhyesti aikaisen puuttumisen prosessia. Millainen on työnkulku sinun yksikössäsi?

Öppen fråga.

12. Koetko että aikaisen puuttumisen prosessi on juokseva ja hyvin organisoitu?

Vaihtoehdot:

Kyllä/Ei

13. Jos valitsit vaihtoehdon "Ei" edelliseen kysymykseen, kuvaile lyhyesti kokemuksesi

Öppen fråga.

14. Missä vaiheessa prosessia tehdään päätös tuen nostamisesta? (Esim. tehostetusta tuesta erityiseen tukeen)

Vaihtoehdot:

Kartoituksen jälkeen / Varhaiskasvatuksen erityisopettajan suositus / Suositus muilta tahoilta (puheterapeutti, lasten neurologi) / Muu, mikä?

15. Jos valitsit "Muu, mikä?" edelliseen kysymykseen kirjoita vastauksesi tähän, tai motivoi valitsemasi vaihtoehto:

Öppen fråga.

16. Onko sinulla tapana, erityisopettajan roolissasi, konsultoida muita alasi asiantuntijoita?

Vaihtoehdot

Kyllä / Ei

17. Jos vastasit edelliseen kysymyksen kyllä, niin keitä ovat asiantuntijat? (puheterapia, koulupsykologi yms.)

Öppen fråga.

18. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuinka usein olet heihin yhteydessä?

Vaihtoehdot:

Usein / Joskus / Harvoin

Bilaga 4

Enkät åt speciallärare

Denna kartläggning undersöker vad tidig intervention är och hur den implementeras av speciallärare inom småbarnspedagogiken.

Bakgrund

1. Vilket språk undervisar du på?

Alternativ:

Svenska / Suomi

2. Arbetar du inom småbarnspedagogiken, förskolan eller båda?

Alternativ:

Småbarnspedagogiken / Förskolan / Båda

3. Använder eller handleder du till användning av förebyggande, språk- och inlärningsstimulerande arbetssätt?

Alternativ:

Ja / Nej

4. Om du svarade ja på tidigare fråga, riktas detta till ett specifikt barn eller till hela gruppens verksamhet?

Alternativ:

Ett specifikt barn / Hela gruppen

Uttryckande av oro

5. Enligt din erfarenhet; vem är först med att uttrycka oro över ett barns/elevs språkutveckling?

Alternativ:

Rådgivningen / Barnets lärare / Speciallärare / Föräldrar

6. Vilket är det första steget när man är orolig för barnets språkutveckling?

Alternativ:

Olika kartläggningar av språket / Föräldrakontakten / Begära konsultation av talterapeut /

Metoder och arbetssätt

7. Vilka arbetssätt använder du i din språkutvecklande verksamhet? (Exempel: Spelett, Familjen Kippin osv) ?

Öppen fråga.

8. Vilka material har ni handlett kollegor att använda som stöd för barns språkutveckling?

Bilder/tecken som stöd (AKK) / Interaktiv högläsning / Smågruppsverksamhet / Stödtecken i allmänhet / Olika språkspel / Annat

9. Om du svarade "annat", beskriv kort vad du använder. Om du kryssade för flera alternativ, beskriv vilka du använder mest.

Öppen fråga.

10. När du väljer arbetssätt eller material, vad baserar du ditt val på?

Alternativ:

Materialet är forskningsbaserat / Materialet rekommenderas av andra / Egen erfarenhet /

Tidiga interventioner

11. Kan du kort beskriva processen vid tidiga interventioner? Vem gör vad vid din enhet?

Öppen fråga.

12. Upplever du att processen vid tidiga interventioner är löpande och välorganiserad?

Alternativ:

Ja / Nej

13. Om du svarade nej på föregående fråga, beskriv kort din egen uppfattning:

Öppen fråga.

14. I vilket skede av processen tas beslut för att höja stödnivå?

Alternativ:

Efter kartläggning / Efter rekommendation av speciallärare / Efter rekommendation av annan instans (talterapeut, barnneurolog osv) / Annat

15. Ge en kort motivering på ditt svar på föregående fråga. Du kan även specificera om du valde "annat".

Öppen fråga.

16. Konsulterar du i egenskap av speciallärare till exempel talterapeuter, psykologer etc?

Alternativ:

Ja / Nej

17. Om du svarade ja på föregående fråga, vem brukar du konsultera?

Öppen fråga.

18. Om du svarade på föregående fråga, hur ofta är du i kontakt med dem du konsulterar?

Alternativ:

Ofta / Ibland / Sällan